

KALANGYA

A DÉLVIDÉKI MAGYAR KÜZMÜVELŐDÉSI SZÖVETSÉG*

IRODALMI ÉS KULTURÁLIS SZEMLEJE

SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA

1942. április

XI. évf. 4. szám

DR. VERÉB LÁSZLÓ: Magyar szabadságszeretet és a szent- istváni gondolat	143
BANÓ ISTVÁN: Népmese a városban	149
LOVÁSZ PÁL: Apám, Szépanyám földjén, Bácska, Péterke (versek)	154, 161, 169, 182
MAJTÉNYI MIHÁLY: Angyal Bandi (Bácskai betyáremlék)	155
ILLÉS SÁNDOR: Vihar előtt	158
LÉVAY ENDRE: A németiség helyzete a Délvidéken	162
HERCEG-HÓDSÁGHY: Új magyar Faust	170
CSUKA JÁNOS: A bácskai németek	179

IRODALMI SZEMLE:

HERCEG JÁNOS: Német polgárság magyar földön; CSU-
KA ZOLTÁN: Lovász Pál: Vándorút; KISBÉRY JÁNOS:
Dr. Pálos Károly: Szegénység, Szegénygondozás; PAP-
HARKAY DÉNES: Hans Jurg: Apatin; CSUKA JÁNOS:
Ligeti Ernő: Súly alatt a pálma.

Megjelenik havonta
Egyes szám ára 2.— P.
Előfizetés egész évre 24.— P.
félévre 12.— P.



Szerkesztőség: ZOMBOR
Budapesti szerkesztőség:
Csuka Zoltán,
Budapest, VII. Baross-tér 13

Magyar szabadságszeretet és a szentistváni gondolat

(A felszabadulás első évfordulójára)

Április 12-én a felszabadulás első évfordulóját ünnepeljük. Nem akarom magát a tény, a Délvidék felszabadulását kiemelni, magyar értelemben vett szabadság az, összes következményeivel, amiről írni akarok, melyet történelmünk oly sok emlékköve jelez.

A földkerekségnek majdnem minden nemzete szabadságszeretőnek nevezi önmagát. Kevés azonban azon nemzetek száma, amelyekről idegenek, néha az ellenségek is elismerik, hogy szabadságszeretők. Mi magyarok elmondhatjuk magunkról, hogy az utóbbi kevesek közé tartozunk és ez a megállapítás nem is egészen mai keletű — jóval a honfoglalás előtti időkre nyúlik vissza.

A „magyar szabadságszeretet“-et illetőleg utalok a Kalangya 1942. évi 1—2. számában megjelent „Egy politikai hagyomány“ című dolgozatomra, melyhez a továbbiakat folytatásként szeretném kapcsolni. (Az említett tanulmányt még 1941 márciusában kapta a Kalangya és így megírásánál még tekintettel kellett lenni a jug. cenzurára.) A szabadság magyar értelmének jellemzésére a fentemlített tanulmányból idézek:

„A népvándorlás korában az ázsiai nomád hódítók nem semmisítették meg a behódolt népeket — céljuk katonai erejük gyarapítása és a zsákmányszerzés volt. Mint katonák, a behódolt nép is részesült a zsákmányban, csak a céget adta a hódító, illetve uralkodó nép. Ha egyénisége kifelé nem is érvényesült, ha fegyveres erőit nem is használhatta fel saját érdekében, a legyőzött ... nép hadi ereje mégis önálló sajátja volt, mert az egész nép fegyveres tömegekből állott, s az államszövetség tudomásunk szerint sohasem érintette a nép belső szerkezetét és annak belső kormányzási viszonyait.“ „... A belső önrendelkezésben kell megtalálnunk a Bölcs Leótól meglátott szabadságszeretet értelmét. A magyarok ázsiai nomád szabadságszeretete megkívánja a nép egyéniségének önnállását, azt, hogy ősi szokásai és szabályai szerint élhessen, azaz a törzsek és a nemzetségek fejei s a legfőbbek a „hadnagyok“ igazgassák az egészet. Az is valószínű, hogy még a vezető, idegen nép parancsait is ezek a hadnagyok közvetítették, az uralkodó nép kormánya ezekkel beszélt meg a mindkét nép és az egész államszövetség érdekében lévő hadi és külpoliti-

kai dolgokat és azok végrehajtását. Azaz, az alárendelt nép saját körében, saját jószántából és szervei által engedelmeskedett, nem pedig a körébe helyezett idegen hivatalnokok vagy katonaság nyomására." (1. Szekfü: A magyar jellem történelmünkben)."

Ennek folytán a Nyugateurópába jövő hódító nomádok előtt és így a magyarok előtt is fel kellett hogy merüljön a kelet-nyugat kérdéskomplexum egyik összetevője: egyrészt a keleti, legyőzött lovas-nomád belső, egyéni szabadsága, másrészt az európaias felfogásnak megfelelő, asszimilációra törekvő, a legyőzött nép fölé helyezkedni iparkodó közvetlen kormányzat, mely nem csak a külső szabadságot rabolja meg, hanem a legyőzött belső, legegységesebb énjét is idegen kényre kedvre bízta.

Ha a magyarság Európában, az akkor még idegen világban, meg akart magyarnak maradni, feltékenyen kellett jellegzetességei felett őrködni, ez esetben pedig szembekerült a másik történelmi hatóerővel — a környezethatással mint történelmi tényezővel. A honfoglalással két történelmi erővonal gigászi küzdelme indult meg. A nomád magyarság egyedül nem érvényesülhetett Európa ellen maradéktalanul. A környezethatás győzelme pedig a magyarság bukását idézte volna elő. A honfoglalás sikere érdekében a kettőnek találkoznia kellett. Hogy a magyarság, mint a népi ismertetőjelek összessége és Európa, mint a külső történelmi tényezők összessége hol találkoznak, ez örök létkérdésünk.

A magyar politikai rátermettség jelenti az eszközt, amelynek a gyakorlatban a „hol” kérdését meg kell határozni. A magyar politikai rátermettség jelenti a jövőbelátást, a helyzetfelismerést. A politikai rátermettség feladata megtalálni a lehetőséget, hogy a magyar népi jelleget, mint egyik és Európát, illetve a mindenkori európai körülményeket, mint másik történelmi tényezőt összeegyeztesse úgy, hogy a további lét sem népünk magyarságának, sem pedig politikai önállóságának, nagyságának és jövőjének hátrányára ne lehessen.

Ha a szabadságszeretetet egy nemzet szempontjából nézzük, következményei két irányban nyilvánulhatnak meg. Mivel a „szabadság” az alany nemzet szabadságával kapcsolatban bizonyos korlátozásra, vagy annak csak lehetőségére utal, a szabadság elsősorban az alany nemzet vagy nép területén kívül álló, helyesebben hatalmilag felette álló más nép vagy nemzethez való viszonyát jelzi. A magyar szabadságszereteten ez az elsődleges megnyilvánulása az az ösztönszerű, majd mindinkább tudatosá váló törekvése a magyar kormányzatnak, mely a politikai függetlenség megóvására irányult. A függetlenség elvesztése után a szabadságharcok célkitűzései is ennek a gondolatnak a jeleit viselik magukon.

A honfoglalással a magyarság jórészt lakatlannak mondható területen telepedett meg. Árpád népe nyaktörő szerepet vállalt és terhes örökséget hagyott az utódokra. Feladata volt egyrészt átvenni a nyugati életformákat az Európában való megmaradás érdekében és feladata lett a nyugati kultúra és kereszténység védelme.

A nyugatiasodás szolgálatában jönnek az első idegenek, hozták a kereszténységet, a tudást, a művelődést, az új életformát. Később jönnek keletről rokon népek, a kunok Kötöny fejedelemmel, a jászok (jazygok), kis néptörzsek, kik a magyar király védelmét kérik a fenyegető tatárok ellen és egyben erősítik a magyar haderőt. Sajnos a kunok nagy része ismét kivonult az ismeretes incidens után, melynek előidézésében a történelem már idegen kéz közreműködését gyanítja. Béla király terve, hogy az Ázsiában maradt magyarokat haza hozza, meghiusult a hirtelen tatár támadáson.

A Tatárjárással elérkezett az ideje, hogy a legifjabb európai nemzet védje Európát. A tatár pusztítások nagy részét ismét idegenekkel kellett helyrehozni. A török harcok újabb vérvesztéssel jelentenek, Magyarország három részre szakad és politikai függetlenségét a törökök kiűzése után sem nyeri vissza. A hatalmas vérvesztések pótlásáról most már az osztrák kormány gondoskodik, de ezek a telepítések már nem magyar, hanem osztrák érdekeket szolgálnak. Erdélyben egy egész társadalmi réteg könnyelmű mulasztása a románosodást segíti elő.

Magyarország sokáig küzdött önállóságaért. Ha a magyar nép nehéz küzdelmek árán ma ismét szabadnak mondhatja magát, ha nem is kell ma idegen politikai keretben élnie, ha sikerült is megoldania a honfoglalás utáni első kérdések egyikét, felmerült a másik, evvel összefüggő kérdés, amely azonban a honfoglalás korában minden tekintetben kisebb jelentőséggel bírt és a gyakorlatban minden időszerűséget nélkülözött: — a nemzeti ségi kérdés.

A „Magyar szabadságszeretet és a szentistváni gondolat” első pillanatra talán furcsa párosítás benyomását kelti. A két kifejezés talán nem is volna egészen helyénvaló, ha Szt. István eszméjének keletkezése korabeli értelmét vesszük. A szentistváni gondolat azonban módosult, a legjobb esetben is erősen bővült az eredetihez viszonyítva.

Azt mondtuk, hogy a szabadság elsődleges értelme egy nemzet vagy nép területén kívül álló, illetve hatalmilag felette álló más nép vagy nemzethez való viszonyát jelzi.

Ezzel szemben a szabadságszeretetről kifolyólag a szabadságnak egy második értelme éppen ellentétes irányban juthat kife-

jezésre, az alany nemzet elvi következetessége folytán. Mivel azonban az alany nemzetről mint uralkodó nemzetről van szó, vele kapcsolatban ebben az esetben a „szabadságszeretet” kifejezés használata helytelen lenne. A szabadságszeretnek ezt a fordított értelmét először talán Szt. István öntötte formába, de a szentistváni gondolatnak mai konvencionális, kétségtelenül kiszélesített értelme minden esetre jobban fedi.

Egy biztos kiindulási pontunk van. A szentistváni gondolat mai értelmében vitán felül a magyar államalkotó elemtől nemzetiségileg elütő magyar állampolgárok számottevőbb népcsoportjainak helyzetére vonatkozik.

Az u. n. szentistváni gondolat forrását Szt. Istvánnak fiához intézett tanácsaiban véljük megtalálni:

„Ha pedig valamikor találatnának a te hatóságod alatt olyanok, akik a Szent Háromság alkotmányát megbontani, abból valamit elvenni, vagy hozzátenni akarnának... ilyeneknek se táplálást, se oltalmat ne adj, nehogy magad is társuknak és jóakarójuknak láttassál.” Viszont ajánlja fiának, hogy a keresztény „vendég és jövevény népeket” felkarolja, mert „nagy haszon legyen bennük; külbömb-külbömb féle szót, szokást, fegyvert és tudományt hoznak magukkal, ami minden országnak ékességére szolgál, a király udvarát nagyságosabbá teszi és megrettentí az idegenek magahitt szívéét. Gyenge és törekeny az egynyelvű és egyerkölcsű ország. Hagyom azért fiam, adj nekik táplálást jóakarattal és tisztességes tartást, hadd éljenek nálad örömeit, hogysem másutt lakoznának.”

A fenti utalás a Szt. Háromság alkotmányára vitán felül valósi motivumot helyez előtérbe. A kereszténység propagálása Szt. István idejében az európaiasodást, az alkalmazkodást jelentette. A kereszténység politikai jelentőségét már Szt. István apja, Géza fejedelem is felismerte, de minden belső meggyőződés nélkül, tisztán mint politikai szükségességet hirdette. Szt. István ugyanúgy meg volt győződve a kereszténység politikai jelentőségéről, de emellett maga is meggyőződéses keresztény volt. Ha még figyelembe vesszük Szt. István gyakorlati indokait, akkor egyre világosabbá válik, hogy Szt. István alapgondolata és eszménye nem egy heterogén állam megteremtése, hanem elsősorban az idegenek által hozott szellemi és anyagi művelődés terjesztése, a magyar nép európeizálása, azaz, a kelet-nyugat dilemmában döntés a nyugat javára és ezzel a fennmaradás biztosítása volt. Hogy pedig Szt. Istvánnak fiához intézett tanácsaiban fellelhető nemzeti-ségi vonatkozások természete felől is tisztában legyünk, számításba kell vennünk az ezredforduló idejében uralkodó nézetet, mely szerint: „...erős és győzhetetlen az Úrnak az összes keresztény

népeket testvéri közösségbe foglaló, mai értelemben vett nemzetiségi különbségeket nem ismerő, földi birodalma." (Hóman-Szekfü: Magyar Történet I. 193 old.) Természetesnek vehetjük, hogy Szt. István, a keresztény és országa európaiasodásán munkálkodó király, ezt, az akkori egyházi és világi körökben uralkodó nézetet nem hagyhatta figyelmen kívül. Az u. n. szentistváni gondolat első jelentését tehát az egyetemes keresztény gondolatban kell keresni. Ez érthető, hiszen akkoriban a nemzeti különállás érzete ha meg is volt már, az inkább csak az „idegen” fogalmát merítette ki, mint a mai értelemben vett „nemzetiség” politikai természetű jelentését.

Az egykori oltalomért, bebocsáttatásért könyörgő és hűséget ígérő „idegen embertárs”-ból máig egy „idegen nemzet” dacosan követelő fia lett. A tényeknek ezt a változását a szentistváni gondolatnak is követnie kell. Mai konvencionális tartalma az ősi szabadságszeretet befelé irányuló alkalmazásában kereshető inkább, mint az egyetemes keresztény birodalom nemzeti különbségeket nem ismerő eszméjének ápolásában. A keresztény univerzalizmussal szemben ma a keresztény nacionalizmus az uralkodó gondolat.

Ezt a különbséget szem előtt kell tartanunk akkor, ha a szentistváni gondolatról beszélünk. Amennyire elsőrendű érdek volt Szt. István korában a kereszténység, ugyanolyan fontossággal bírnak ma az egyetemes magyarság nemzeti érdekei. Ahogyan Szt. István tudta kemény ökölbe szorítani jótevő jobbát, ha a magyarság létkérdését jelentő kereszténység elleni támadásról volt szó, ha a kereszténység ellen vétőkkel szemben a legszigorúbb bánásmódot ajánlotta fiának, úgy a legnagyobb szigorral kell ma is az olyanokkal szemben eljárni, akik a magyarság nemzeti érdekeit veszélyeztetik. Ugyanakkor pedig annak a nemzetnek fiai, amely a Kárpátmedencében egyedül volt képes országot alapítani, megérdemelnek minden bizalmat, megérdemlik, hogy minden tekintetben övék legyen a vezető szerep és az elsőség, hogy semilyen tekintetben ne legyenek elhanyagolva.

A legszomorúbb tény, hogy a XIX. sz.-ban, amikor Magyarország kezdte visszanyerni politikai függetlenségét, amikor már tudta volna sorsát irányítani, a Felvidéken 60, a Délvidéken 100, Erdélyben pedig 430 község teljesen elvesztette magyar jellegét. Ugyanakkor szegény magyarok ezrei vándoroltak ki az Újvilágba, mert a szentistváni hazában a bevándorolt idegenek meg tudtak vagyonosodni, jó módban tudtak élni, csak a magyarok ezrei, a honfoglaló ősök leszármazói, az évszázados küzdelmek névtelen hőseinek unokái és ükunokái részére nem nyújtott megélhetési lehetőséget a magyar haza, csak a magyar néppel nem törődött

senki sem. A „faji öntudat elhomályosodása” úgy a hivatalos tényezők mint a köz részéről, a „faji ösztön” bizonyos fokú megbénulása, minden ellenkező vád ellenére s tág teret nyújtott az elszlávosodásnak és elrománosodásnak. A szentistváni gondolatnak olyan értelmezése, mely mindezt lehetővé teszi, amely idegen bevándoroltak hálátlan leszármazóira gondol addig, amíg egyetlen önhibáján kívül biztosítatlan és segítségre szoruló magyar van, megmásítása, sőt megtagadása legnagyobb királyunk egész életművének, egész életének, melyet a magyarság felemelésének szentelt.

Szent István keresztény és magyar uralkodó volt. Nem tagadjuk meg kereszténységünket és nem tagadjuk meg magyarságunkat ma sem, mint ahogy a közelmúltban sem tagadtuk meg. Elfelejtünk sok mindent, de nem mondunk le a múlt tanulságairól. Tudjuk mit kaptunk a múltban és ehhez mérjük bőkezűségünket a jövőben. Minden közhajításra nem válaszolhatunk kenyérrel. Kő akad bőviben, de a kenyeret Magyarország ma már saját fiainak is csak jegyre adja és elsősorban saját fiainak kell hogy adja. Következetes magyarok maradunk abban, hogy megtűrjük az idegen nyelvet, az idegen műveltséget, de megköveteljük érte a feltétlen hűséget és annak az elismerését, hogy Magyarországon a magyar az első.

Ne vegye tőlünk senki rossz néven, ha okulva a múlt tapasztalatain, ezegyszer mi követeljük a feltételek előzetes teljesítését. A szentistváni gondolatban kettőn áll a vásár és a bizonyítás terhe ezalkalommal nem bennünket illet.

A mi feladatunk Szt. István célkitűzéseinek megfelelően egy erős Magyarország megteremtése, amely minden magyarnak gondoskodó hazája lesz. Ez hazája lehet idegen nyelvűnek is, de csak akkor, ha magyarul gondolkodik és magyarul érez. Aki úgy érzi, hogy képtelen Magyarország kereteibe beilleszkedni, Magyarországot végleges hazájának tekinteni, azt nem tartóztatjuk, mint ahogy nem is hoztunk ide senkit erőszakkal. Szent István országának területén semilyen értelemben vett újabb, még csak kis arányú honfoglalásra se gondoljon senki. Árpád és népe több mint ezer éve végleges hazának szánták ezt a földet — magyarok hazájának.

Dr. Veréb László



Népmese a városban

A mese, mint műfaj, egyidős az emberiséggel: a gondolkodó, eszmélkedő emberrel, a filozófiai értelemben vett „homo sapiens”-szel. Mindenkori természetes gyűjtőmedencéje azoknak a hatásoknak, gondolatoknak, amiket a világ magyarázatra váró jelenségei, az emberi sors küzdelmei és egyenatlenségei váltanak ki a maga szűk körében széttekintő emberből. De a mese már legkorábbi megfogantatásában is költészet, műalkotás: a világ képe a szemlélődő ember látásában jelenik meg a mesékben. A tudatosan ábrázoló szó-művészet csírái, mint a fejlődés lehetőségei, a mesében már mind adva vannak. „Alles ist Märchen” — mondja Novalis. De a mese nem csíra, hanem a maga lehetőségeiben teljessé érett, minden ízében kiforrott műalkotás.

Elmondhatjuk a meséről, hogy örökéletű is marad. Az emberi élet egy korszakában, a gyermekévekben, a mese adja az egyetlen módot arra, hogy a gyermek a világról képet alkothasson — és ha mélyen vizsgáljuk a dolgokat —: a világ igazi képét. A mese, legalábbis mint gyermekek számára írt műmese, elszakadva attól a gazdag televénytől, ami évezredekken keresztül fenntartotta, táplálta és fejlesztette, és így régi értékeiből sokat veszítve, örökké meg fog maradni, és mindig egyidős lesz az emberiséggel.

Mindez együttvéve adja meg a mesének azt a vitalitást, hogy egy népi közösség pusztuló folklorisztikus kincsei közt, a mese él még legtovább. A városba szakadt falusi emberek is magukkal vihetik és amikor már régi ruháikat levetették, és mással cserélték fel, szokásaik helyébe egészen újakat szab rájuk megváltozott életmódjuk, meséiket megtarthatják, és velük szórakoztatják unokáikat.

De mi nem ezekről a tápláló talajukból kiszakadt, hervadásra ítélt mesékről akarunk beszélni, nem a népmesének a városban való vendégszerepléséről, hanem a népmeséket még mindig természetesen fenntartó és tápláló városi nép-közösségekről, a népmesék városi termőtalajáról. Arról, hogy alföldi városainkban vannak még közösségek, ahol a mese még éppen úgy él, mint bármely falu népi közösségében. Az alább közölt meséket Orbán Sándor 78 éves kiskunhalasi lakos mondotta el. A mesélő törzsökös halasi, szegény napszámos ember, benn lakik a városban. A gimnázium mellett, a városháza előtt megy el naponta, amikor munkába indul, és amikor fáradtan hazatér. A hosszú téli estén, a munkaszünet pihenője közben a szegény nép régi vigasztalójával, a mesével szórakoztatja ő is ájtatos hallgatóit, ezzel

szórakoztatta gyermekeit és ma unokáit. Tovább adja a meséket, ahogyan ő is hallotta másoktól.

Az alföldi városok képéhez hozzátartozik tehát ez a régi műveltségi állományát és életformáját lényegében megtartó paraszti réteg, amely azonban nemcsak a tanyákon, szállásokon oszlik szét, és be-beáramlik a városba, hanem meghúzódik magában a városban is egy ilyen réteg. Az alföldi városok ilyen értelemben is paraszt-városok, de a „paraszt“ jelző itt értéket is jelent: ezek a városok nem pusztítják olyan gyorsan a népi értékeket, mint a nyugati mintájú városaink. Az a formátlanság, bárdolatlanság, ami nyugatias jellegű városainkhoz hasonlítva az alföldi városok hiányául róható fel, jelenti egyben a folyó idegenszerűségek hiányát is, a népi értékekhez való közelséget, hatalmas és értékes — a szó mindenfajta értelmében veendő — nyers anyagot, ami pusztta létevel, konzervatív nehézségével is értéket jelent: kijelöli a fejlesztés útját és megszabja lehetőségeit.

Mesélünk, Orbán Sándor, inkább a rövid anekdótás ízű mesékhez vonzódik, és általában röviden kerekíti ki meséit. Meglátszik rajtuk, hogy gyakorlott, jó előadóképességű ember mondogta el őket, aki a hagyományos mesemondás anyagán nőtt fel. Az a párszor előforduló „önözés“ nem a város hatásának tudható be; aki ismeri újabb népmese kiadványainkat, falusi mesélőktől lejegyzetekben is találhat ilyenfélétet fölös számban.

Három mesét közlünk tőle. Az első, Mátyás király és a szegény ember, országszerte igen elterjedt és ismert mesetípus, a másik, A boldog ember inge, a magyar meseanyagban igen ritka. Hazudós, becsapó meséje a csattanó ötletességével egyike a legkiválóbbaknak e nemből.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A SZEGÉNY EMBER

Még Mátyás kirájt irgyuk le, mikor kinn járt a pusztán. Egy öreg embör szántogatott négy ökrön. Azt kérdi tüle, odakajált a kiráj: — Öregöm, messze van-e még a messze?

— Fölség, csak a csás ökröm szarváig.

— Hány a harminckettő?

— Fölség, má csak kettő.

(Messze van-e még a messze, az a szöme világa vót, a harminckettő meg az embör foga; ez maj utójjára gyün.)

— Hát öregöm meg tunná-e fejni három bakkecskét?

Aszongya a zöreg: — Megtunnék Fölség!

Hát, mongya neki a kiráj! — Hát öregöm, maj gyünnek ere tudakóni, hogy én mere jártam; azt is mekkérdik tüled, hogy be-

szété-e a kirájjá, de ezt meg ne magyarázd, amit neköm montá mindaddig, még az én orcámat mög nem látod.

A kiráj mikor hazament, a tanácsosaitól háromat magához hívatott, elébik attá ezt a három kérdést, hogy fejcsék mög a titkát három nap alatt, mert ha nem tuggyák, akkor elmaradnak a hivataliktól.

Akkor a három tanácsos kocsival bejárta a határt, hogy mere járt a kiráj, és kivel beszét. Meg is találták a parasztot, aki ugyancsak szántott, és kérdezték, hogy beszét-e a kirájjal. — Azt monta, hogy beszét. — Kérdezték tőle, hogy mit mondott a kirájnak, monták neki, hogy mongya el. De ő azt mondotta, hogy nem szabad elmondani, mert a kiráj megtiltotta, még az ő orcáját meg nem láttya, senkinek el ne mongya.

Ekkor az urak mind a három elővett egy-egy acskó aranyat, és odatták, hogy ezér mongya el; ne féjjen nem lesz semmi baja. Akkor azt mongya a paraszt: — A kiráj azt kérdezte, hogy messze van-é még a messze? Hogy csak a csás ökor szarváig. Ez mit jelent? Ez, kérem, a látásom.

— Hát a harminckettő mit jelent?

— Harminckét fogamból nincs csak kettő.

— Hogy fejne meg három bakkecskét?

Aszmongya a paraszt, hogy má meg vannak fejve.

Akkor néztek az urak össze, hogy ők a bakkecskék.

Mikor a kiráj megtutta, hogy a paraszt elmonta az uraknak, magához hívatá a parasztot: hogy merte addig elmondani, még az ő orcáját meg nem láttya.

Akkor a paraszt elővette a három acskó aranyat és mongya a királynak: — Főlség, ennyi sok orcádat láttam, ezér montam meg.

A kiráj elnevette magát, hogy meg tutta fejni a három bakkecskét, és megdícsérte.

A BOLDOG EMBER INGE

Egy kiráj roppant nagyon beteg vót; kihirdették, hogy aki meg tunná menteni, roppant nagy jutalmat kapna. Egy furfangos eszű jelöntközött, hogy ő mög tunná gyógyítani a kirájt, ha az országba talánának egy megeléződött embört, annak az üngit rá kék anni a kirájra, akkor meggyógyulna, egyéb semmi se kell.

Mingyár asztán azonnal szétmöntek az embörök az országba mindönfelé, hogyha valahun egy megeléződött embört talánának. De ez is mönt velik szinte, aki javasóta. Ezök a nagyurak tutták, hogy vannak nagyurak, gazdák, osztán odamöntek mindig.

Mingyá mikor möntek ijen nagyurakhó, gazdák hó, az vót az első, hogy meg vannak-e elégedve sorsukká?

Hát mongyák aztán: hála Istennek, mindönük van, úk meg vannak elégödve.

Akkor aszongya: — Egy ingöt legyenek szívessek anni a kirájnak, mer nagyon beteg, és uan ingöt köll neki anni, aki mög van ölégödve a sorsával.

Attak is mingyá egy ingöt, bepakóták, igen szivessen atták. Mikor aztán átaggyák az ingöt, elővesz aztán az úriembör egy tarsojt teli arannyal: nem kívánnyák ingyen, egy zacskó aranyat annak neki érte.

Mikor a zacskó aranyat efogaggya a háziúr, ez aki orvosnak attá ki magát, aszongya: — Tessék csak visszaanni az aranyat, önök nincsenek megelégedve sorsukká, az ingöt is tögyék le, nem tőhettyük e. Há maguk csak jó sorban vannak, de nincsenek megelégedve, pedig megelégedött embörnek nem szabad ajándékot se foganni el. Azt köllött vóna mondani, aggyák a jótékony célra, nincs rá szükségünk.

Még pár helön éppen emmód szörint jártak. Így aztán nem möntek be több helé: az országba nincs mögelégödött embör, ha mind elfogaggyák az ajándékot.

Útközben aztán találkoztak egy szögény embörrel. Hát gyepet szántott egy lóval. Odakajátanak neki: Miért szánt egy lovon, holott kettő könnyebben vinné. — Még mellé szúr vót rajta és ist-ránggá vót körükötve, evvót az öltözete.

Azt monta az embör: — Uraim, neköm nem kő több, evvel az egy lóval evégzők mindönt, ami a mi szögénységünhő köll. — Ezután megélnek, az egy ló után, úneki nem köll több.

Mongyák neki, hogy adunk mi annyi pénzt, hogy dolgozni se köll neki.

— Nem kő ű neki egy krajcár se, ű meg van ölégödve a sorsáva. — Mutasztják neki az aranyat, de csak azt mongya: nem kő úneki egy krajcár se.

Mikor mindönféleképp kifogott rajtik az embör: — Csakugyan nem köll magának se pénz, semmise?

— Énneköm nem köll!

— Hát — aszongya — ha nem köll semmise, ijen embört keresünk éppen, aki meg van elégedve a sorsával, nem köll neki több. — Örűtek, hogy talátek egy embört, ki mög van ölégödve sorsával. Mongyák neki mingyá, hogy hát vesse le az ingit, ara van szükségük.

Aszongya: — Mit akarnának, uraim, az én ingömmel? Ha ezt tuttam vóna, ingöt vöttem vóna magamra, de egy csöpp sincs!

Mongyák aztán: — Óggya el azt a szürdolmányt, hadd nézzük, hogy van-e.

Hát mikor szegény előtta, csak mezítelenségöt látnak monta, hogy nincs rá szüksége az ingre, mer azt mosni is kék. Neki a szűr is ölég. Monta, hogy ű azon nem segít a kirájjon, ha száz vóna is, neki anná, de ű neki ojan nincs, avva nem szógáhat.

Így hát emöntek üres kézze. A kirájt nem löhetött megmen-teni, meg köllött neki halni.

HAZUDÓS MESE

Vót egy öreg kódús, világtalan; hát vezetője vót egy fiatal embör. Űgy számított az öreg kódus, hogy gyűjtenek sok zsírt, szalonnát, lisztöt, tojást, mit, ebbű aztán süttetnek egy csapat süteményt: pogácsát, kalácsot az ünnepre. — Gyűtt az ünnep. — Akkor aztán amelyik nagyobb tud hazunni, azé lesz a sütemény, az maj könnyen lesz a télön átal.

Kész is lött a sütemény az ünnepre. Mikor aztán kész vót, akkor aztán monta az öreg: Hazuggyunk egyet, amellönk nagyobb tud hazunni, azé lesz a sütemény. Akkor aztán kockát húztak. Etörtek egy gyufaszálat: amellik a rövidebbet húzza, az mesél elsőbb, az hazudik. Amellik nagyobb tud meséni, azé lesz a sütemény.

Az öreg húzta ki a rövidebbet, aztán el is kezte mingyá a mesét; hát akkor aztán mongya: — Fiam, mikor én az apám házáná vótam, az apám dinnyetermesztő vót, akkora dinnyéink termöttek, hogy létrán másztunk bele; egy hétig is evótunk benne. Akkor megfогtuk az üstökünket, és kihajítottuk magunkat.

— Azt mongya a fiu: — Én ehiszöm — aszongya — lehecségös. Van-e még tovább öregöm?

— Elég lösz e fiam! — aszongya.

— Ez peig, apám — aszongya — semmi. Emmég csak semmi.

Én meg mikó az apám házáná vótam, még kisgyerök vótam, nem tuttak másra főhasznáni: az apámnak vót kilenc kis méhecskéje, azokat köllött mindönnap kihajtani legeni. Egész nap ott őriztem őket, estefelé aztán útnak indítottam őket hazafelé, ké-sértem.

Ütközbe egy méhecskének a vadkan kihalította a hasát, ki-dűt a temérdek méz. — Micsinálok én most evve a sok temérdek mézze?! — Ara szalatt felém egy őz, fejbe ütöttem, úgy hogy min-gyá főfordút; azonna mingyá ki is tótam a bőribű. Szöttem a mézet, teliraktam az őzecske bőrit, egészen kitömtem mézze. De még abba fele se fért. Akkor véletlenül ara szalatt egy nyúl, ki-ütöttem a lábát alula, azt is megnyúztam. De má a nyúlnak a bőre félig se lött.

Nahát akkor aztán nyakamba vöttem a mézet, cipetem; hajtottam az állatokat hazafelé. A nagy teher alatt leszakattam hónapjig a földbe. Azon tűnöttem, hogy mitévő legyek most: innen sehogyse tudok kikeverőnni, ha hónapjig leszakattam. De szöröncsémre eszömbbe jutott, hogy édösapám szekőrcéje a konyhaaitó mögött van otthon; hazaszalattam érte, kivágtam magamat a földbű vele. De nagy baj történt velem, mer a szekőrcse hasas vót, aztán evetét: kilencet szekercézött.

Nem mertem hazavinni űket. Ott vót egy szénavontató a közelibe, abba belegyugtam űket: maj hazalopom én innen űket, aztán maj nem veszík észre.

Másnap mikor kimöntem, ara mentem, ahun a vontatóba belegyugtam: meg nézőm a kis szekercéket anyostul együtt. De itt meginn nagy kár ért, mer a szénavontatót valami gazembör főgyújtotta, mind megégtek a kis szekercék annyostu együtt, csak a nyelik maratt. Én az anyaszekercének a nyelit a hónom alá vöttem, ballagtam tovább.

Egyszer neköm szalatt egy róka, el akart egy méhét kapni; avval a nyelivel a szekőrcének ódalba vágtam. Ijettibbe egy cédulát f . . . ott, avvót ráírva, hogy a gyeróké a pogácsa, nem az öregé.

Igy maratt az öreg hoppon, mer ekkorát nem tudott hazunni.

Banó István



Apám

Lelkének esti nyughelye

a Tiszapart.

Ott ül, mint szent litánián,

a fűz alatt.

A lomb boltíve hangtalan

dalt orgonál;

borúján rég holt kedvesek

emléke száll.

Lent csillaggyertyát lenget a

Tisza szele.

Apám fehér fején pihen

Isten keze.

LOVÁSZ PÁL

Angyal Bandi

Bácskai betyáremlék

Az alföldi betyárvilágot, a mult század magyar életének régletűnt kísérőjét sokszor és újból mérlegretette a magyar irodalmi ábrázolás. Ahogy távolodott az idő, mindig akadtak szószólók, akik romantikával szőtték be a szegénylegény alakját és a háttérben szociális, népi igazolást kerestek, felmentésére az utókor előtt.

A magyar népdal ezt már rég elvégezte. Kezdetről a „betyár” mellé állt, hősévé tette — tucatszámra dalolják a betyárdalokat ma is. Ezek jórésze persze mesterséges csinálmány. Mindegy: a betyárt, az alföldi szegénylegényt rehabilitálták.

Furcsa, hogy itt Bácskában nálunk egészen különös elégtételt kapott a betyár. Falut neveztek el róla. Pontosán nem is falut, csak lakott helységet, tanyacsoportot — persze ez a fogalom felér egy hegyvidéki faluval, hiszen szabályos vasúti megállója is van többek között. Angyalbandi. Sőt az egész cservenka—szabadkai vasútvonalat ilyen névvel illetik, még a szerelvényt is, amely rajta jár, Angyalbandinak mondják.

— Talán Angyal Bandi járt rajta valamikor — mondotta nekem egyszer tünődve egy kereskedelmi utazó.

Nem lehet mindenkitől megkívánni, hogy pontosan számoltartsa a legendás alföldi szegénylegények időbeli érkezésének és távozásának sorrendjét. Rózsa Sándor például fizikai valóságban járhatott vonaton, Angyal Bandi aligha, hiszen az ezernyolcszázas évek elején élt és hol volt még akkor a vonat!



A csodálatos, eleven színekkel telített betyárromantika tehát furcsa valóságot hagyott maga mögött Bácskában: hivatalosan egy MÁV megálló nevét. Ott található minden menetrendben.

Amikor a század elején a szabadka—cservenka—gombosi vasútvonal kiépült, a minisztériumban mosolyogtak. Az építésmérnökök és tervezők ugyanis az egyik megálló fölé oda-pingálták a térképen ezt a nevet: Angyalbandi.

Pontos adatokkal dolgoztak és földrajzi valóságot örökítettek meg. A bácskossúthfalvai — akkor még ómoravica — határban így nevezik az alsóroglaticai szálláscsoport keleti részét. A felmérő térképen ezt a nevet találták a mérnökök. Valami csárda állott itt hajdan és nem nehéz rátalálni az összefüggésre. A Nagyalföldet járó betyárvonulások ejtették útba a csárdát, Zombor, Baranya és a Duna felé.

Tudjuk, hogy a betyártaktika egyik alappillére volt: elérni a szomszéd vármegyét, várost. Különösen menekülésnél, ha jószágot hajtottak. A másik vármegyével, másik törvényhatósággal való érintkezés a mult században, a század elején valóságos diplomáciai aktus volt. A megye „átírt“, az átíratot megvitatták, aztán „intézkedtek“ csak. A perzekutor, a csendbiztos de-hogy ténykedhetett idegen törvényhatóság területén! Mire aztán „intézkedés“ történt — hol járt már akkor a betyár!

Egynapi járóföld — ez volt a siker titka a betyárnál. Pontosabban: egy éjszakai járóföld, estétől reggelig, lóháton. Észak Bácskából Csongrád is, Pestmegye is, a Duna is elérhető a Pacsér—kossuthfalvai kiszögelésből, a szomszédos szabadkai területről nem is beszélve. Ha Szabadkán túl volt, hiszen ez valóságos vármegye, két idegen törvényhatóság is feszült a szökevény mögött — hogyan menekült volna erre szíves-örömet a betyár! Meg aztán ott gyűrődik, ott kezdődik a Telecska, ez a szeszélyes dombvonai, amelynek lankái mögött a lovas is eltűnik. Milyen előny a menekülésnél, akár északról, akár délről, a csatorna felől jött a szegénylegény.

Igy domborodik ki világosan a kép. Kár, hogy a század elején a vasútépítés idején nem mélyedt bele senki a kutatásba. Akkor még megmenthetett volna a helyszínen, az öregek szájából sok mindent a nyolcszázas évek kezdetének történetéből és bizonyára eredeti részletek maradtak volna ránk a legendáshírű szegénylegény, Angyal Bandi alföldi „szerepléséről.“



Jókai Mór tudósít Angyal Bandiról a Népvilágban.

Onody Andrásnak hívták, nemesember fiaként született Nyiriben, Abaujtorna vármegyében. A mult század elején élt. Balogh István színjátékot írt a szép gavallér betyárról, 1812-ben adták Feleky Mihály Jókai a „Népdalok hőse“ című elbeszélésében népszínműben dolgozta fel a történetet, ezt a Nemzeti Színházban játszották, még a kiegyezés előtt.

Hosszú népdal őrzi ezenkívül Angyal Bandi emlékét. Így kezdődnek sorai:

Lám megmondtam Angyal Bandi
Ne menj az Alföldre...

Böbeszédű, lapos, romantikától duzzadó episztolák, amelyek szerint Kecskemét, Szeged és Madaras(!) tájékán garázdálkodott a szegénylegény. Szó van a hosszú dalban bizonyos dombokról a nagy homok mögött...

Jókai nem említi írásaiban Bácskát. Nagyalföldről beszél, mint határnélküli egészről — hogy a bácskai táj híven őrzi

Angyal Bandi nevét, ez a körülmény beszédesen és hangosan vallja, hogy a Telecska határában fontos állomása lehetett valami csárda a szegénylegénynek.



Egészen furcsa dolog a néphála. Megőrzött egy emléket, amely talán saját korának szemszögéből is ijesztő, hiszen ezt az Angyal Bandit Kecskeméten vagy Kassán — nem tudni biztosan hol — felakasztották különböző bűncselekmények miatt. De ki képes a korszaknak mögejekémleni? A nép talán közelebb volt a valósághoz, mint az akták. Azok a szép népdalok, amelyeket Jókai idéz Angyal Bandiról, nem elvetemült emberről szólnak. Ennek a feltevésnek élénk alátámasztója, hogy Bácskában is szeretettel őrizték meg a betyár nevét. Aki csak ijesztő és rosszat tesz, annak emlékét ha egy ideig borzalommal hirdetik is, hamar eltemetik. Már a betyár neve, az „angyal” név, amellyel bizonyára cselekedetei nyomán illették, arra enged következtetni, hogy sok-sok felszabadító jótétemény és sok igazságtalanság megtorlása húzódik meg a valóságban a név mögött. Eppen úgy, mint Rózsa Sándor aktaszépen beigazolt esetében.



Jártam a roglaticai szállásokon, de ott már csak halvány visszfények lobognak. Néhány tanultabb ember tiszta visszakövetkeztetéssel építi fel a régi romantikus történet körvonalaait. Ezek szerint a „madarasi határ” éppen ez a vidék lenne és a betyár szeretője is itt lakott, a molnár világszép lánya. Eleven emlék csak a szálláscsoport és a körülötte elterülő pusztaság neve. De az makacs és erős. Tudnak a határon valami csárdáról, amely a romantikus történet központjában állt, csakhogy egyszerre több csárda is magáénak vallja a „dicsőséget”.

A színekben és emlékekben amúgy is szegény alföldi, bácskai táj topográfiai furcsaságának, Angyalbandinak valóságát és hátterét aligha lehet hitelesen felkutatni, hacsak a véletlen nem sodor majd régi írásokat elénk. A Bácskát járó kutató mindenestre ellágyulással tekint a telecskai dombok lankái mögé: nemcsak embert és lovast, egész korszakot elföldelnek ezek. Istenem, ennek a multnak hány izgalmas, apró kis tragédiája játszódott le itt, amíg valahol egy név, egy fogalom megmerevedett és ittmaradt valóságnak. Letörölhetetlenül tapadva a tájhoz, mégha alföldi szegénylegényről van csak szó, akkor is.

Majtényi Mihály

Vihar előtt

Kocsi ment át az úton. Terhes szekér volt, csörömpölt, recsegett, a trágya tetején aludt a béres s elcsorrant a nyála. A lovak úgy lépkedtek a rossz kövezeten, mint puffadthasú vak bogarak. A hosszú, görcsös rúd pofozta és dögönyözte őket.

Köd volt még, lecsapódott a háztetőkre és az ablakokra. A kutyák ugattak és a kocsmáros, ahogy kinyitotta a kis butik ajtaját, felnézett az égre. A nap már régen feljött, de még nem látta soha senki ilyen sápadtnak. Furcsa színe volt, mintha vízbe ejtették volna.

— Bolond idő — mondta és meghúzta nadrágját.

A házak álmosan álltak a szürkületben. Volt valami fenyegető csendesség a levegőben. A fák rimánkodva kulcsolták össze görcsös ágaikat, a rossz tetők félrebillentek. Az istállók felől motózás hallatszott. Az állatok már a friss almon toporogtak.

A kutya ahogy előjött a szalmakazal mögül, a levegőbe szimatolt és összeborzolta szőrét. A gazda is felnézett az égre és a kocsi gyorsan belökte a félszer alá, majd megnézte az ólban rőfögő disznókat és herét szórt a kővályú mellé.

Az utca csendes volt. Libák álltak az árokparton. Lelógó szárnyukat kapkodták szüntelenül, de az ismét visszaesett, mintha nem volna benne élet.

Akkor dördült meg először, amikor a gazda felrakta a hordókat a kocsira. Ijedten húzta be a nyakát a rossz bekecsbe. Hívta az asszonyt, aki felkapaszkodott a kocsira, latyakos, szutykos szoknyáját lába közé fogta és úgy emelgette a cefrét. Az erjedő eper szaga betöltötte az egész udvart s lassan szerteszállt a széllal.



A kertek alá kanyarodott aztán, kifogta a lovakat és visszavezette őket. Az út közepén baktatott, látta, hogy előtte a porba már lehullott pár esőszem. A ló bőrét is csiklandozta a hideg eső, vihogott, ugrándozott.

Késő délelőtt volt. Nehéz volt a levegő, forró és fülledt meleg úszkált az utcán. Úgy zuhant le, mintha laposra akarná nyomni a kis falut kacskaringós utcáival és ijedt lakósaival.

A lovat bevezette az istállóba és felkeltette a fiát. A legény haja borzas volt, szeme bedagadt. Reggel felé vetődött haza részegen. Fájt minden tagja, zúgott a feje, sípolt a melle, torkában érezte a nikotin maró kaparását.

De azért vidám volt. Az udvaron a kút mellett mosako-

dott. Meztelen felsőtestére csorgatta a hideg vizet, izmait mozgatta, gyönyörködött fiatal erejében.

A fák levelei idegesen összeizzentek. A vihar előszele úszkált a levegőben. A legényt is megcsapta a forró levegő s megszedült. Hirtelen rossz ízt kapott szájában az összerágott kolbász. Ki is köpte. A kutya bekapta, de nyomban érezte a legény kemény rúgását. Beódalgott a szalmakazal mögé és onnan figyelte az udvart. Láta a kutya, hogy milyen gyorsan változik haragosra a legény arca, aztán észrevette azt is, hogy mindjárt kiderül, mint az ég, ha elvonulnak a fellegek.

Fütyürészett is a legény. Csak úgy össze-vissza fújta, a kutya nézte, mozgatta fülét-farkát és ugatni kezdett a szalmakazal mögött...



Lement a legény a kazánhoz. Kiült a kis épület elé és nó-tába kezdett: Dunyha, dunyha, dunyha, de hosszú vagy édes babám, de rosszú vagy...

Néha megkavargatta a nagy vasrúddal az epret, ami a karcsú rézkazánban forrt, rotyogott, aztán nyújtózkodott és dalolt tovább.

Vizet húzott, nagy lendülettel emelgette a vödört, rakott a tűzre és megkóstolta a csőből folydogáló meleg pálinkát. De nem részegedett le tőle jobban. A fojtott csend, a vihar előtt megszoruló, földre lapuló levegő izzasztotta és felkavarta a gyomrát.

A nap sütött, a legény dudorászott a kazánházban. Néha-néha megmergte kis fityókáját. A felhők közben a szalmakazal fölött nyargalásztak. Kipuffadt a hasuk és szétfolytak az égen. Az egyik felhőrongy a nap elé sietett és hirtelen minden színt változtatott, a falak és a legény arca is, mintha megharagudott volna. Az ég most már sűrűbben mordult fel. Mély hangja volt zengésének, messziről jött, mintha hegyek omlanának össze vagy üres hordókkal megrakott kocsí szaladna a kövezeten.

Jön a vihar. A szele már itt volt. A fák belemegtek. A legény hirtelen felkelt, de megtántorodott és belemarkolt a kalapjába, nehogy a szél lesodorja a fejéről. Így csak a nadrágszára duzzadt kövérré.

Porral nyargalt a szél és ő alig látta, hogy ki hajtott be a szélesretárt nagykapun. Balázs János volt két sovány gebéjével. Ő is cefrét hozott, az eper kilötyögött a hordóból a rázós úton és végigfolyt a kocsí oldalán.

A legény az ajtóból nézte, hogy küzködik a jövevény a széllel. A vihar vékony és piszkos ruháját markolászta, haját cibálta, lökdöste ide-oda, mintha a kocsí is mozogna alatta.

— Megázol öcsém, — kurjantott oda a legény, de a szél széthordta a hangot és Balázs meg sem hallotta. Nem is szólt hozzá addig, amíg a cefre fedett helyen nem volt. Ekkor belement a kazánházba és inge újjába törölte izzadt homlokát.

— Ni, Faragó Károly — mondta és nevetett hozzá. Foga ragyogott és szeme is örült. — Pálinkát főzöl te is?

A legény feléje nyújtotta a fityókát.

— Kóstold meg, erős.

Balázs ivott és kivörösödött. A vér forrón szaladgált ereiben és őt is elkábitotta a viharelőtti süket csönd. Idegesítette, vérét bizsergette a sűrű mennydörgés. A kazán fojtó levegője agyára nehezedett és szédülni kezdett hirtelen, mintha mélység nyílt volna meg a talpa alatt.

— Meleg van itt — szólt és sarkig taszította a rossz ajtót.

Az udvaron egy tehén csörtetett végig. Ijedten bögött, a csordás most eresztette haza a legelőről. Az első villám már lecsapott. A másik utcában ért földet, kénes illata terjengett, a szél hideg volt, a port a legények szemébe verte.

S akkor piros szoknya villant meg a gangon. Mintha hirtelen kialvó láng lobbant volna fel az udvaron. Egy lány, biztosan a kazános lánya, vödröket rakott az eresz alá. Kicipelte a nagy teknőt is és ahogy lehajolt, a szél fellebbentette széles szoknyáját. A legények meglátták a húsos térdét és mintha vörös láng kapott volna arcukba, szívükbe, hogy felperzselje maradék öntudatukat.

Villám lobbant sárga fénnel. A kazánban forrt a pálinka, elfelejtették keverni. Vízet sem húztak. Szemben ültek és komor tekintettel méregették egymást.

— Ígyál, — mondta az egyik. De nem nyúltak a poharakhoz. A feldúlt fityókából földre csurgott a pálinka. Csak nézték, figyelték egymást. Ellenségesen, dühösen, halálraszántan. A leányra gondoltak, aki most bent van a szobában, s a tükör előtt kellett magát.

— A tűzre köne tenni, — motyogta az egyik legény és nekilendült. Kizuhant az ajtón és a gangra támolgott. Az udvaron ment végig. Az ég nagyokat dördült fölötte, villámok cikáztak s egy kövér esőcsepp megállt a homlokán.

A kis virágoskert mellett találkoztak. Egymásbatántorodtak és végigestek a földön. Balázs csontos keze társa torkát kereste. Hörögtek, kapálóztak, átölelték egymást. Károly szeme megnőtt, kitágult, nagy volt és félelmetes. Ahogy küzködött, megtalálta a bicskát is a zsebében. Belekapaszkodott körmével a pengébe. Szorította a nyelét, lendületet vett szabad karjával, de azután feleúton megállt a keze, mert az ég na-

gyot csattant fölöttük és megeredt az eső. Elengedték egymást és pihegve feküdtek a hirtelen átázott földön.

Balázs felkelt, olyan volt, mint ázott vakondok. A ház felé nézett, mert csengő hangon, vidáman dalolt a lány, mint-ha se vihar, se égzengés, se istentelen vágy nem volna, csak jókedv és öröm.

Feltápáskodtak és a kazánház felé indultak.

— Fene megette — szólt az egyik, akárha mi sem történt volna — jó vizes vagyok.

A szél közben elcsendesedett, a dörgés is alább hagyott. A kocsit látták még az udvaron, de a házat és a gangot már eltakarta az eső sűrű fala...

Illés Sándor



Szépnyám földjén

*Bibliás szépségben itt lebeg a lelke,
sugarat hullat le futó életemre.
Keze fogásának, lába hü nyomának
emlékét villantja édes biztatásnak.*

*Templomkilincs fényén tenyere parázslík,
harangszó hangjában imája hintázik.
Mecseki sziklán fönn, vadrózsabokorban
tündöklő arcának igézete lobban.*

*Törzsöm vándorútja innen elkanyargott:
bölcsőnek kaptam az arany Tiszapartot.
Századok ködéből anyai jussában
Baranya földjére visszaemelt lágyan.*

*Szeme a szememben rácsudál a tájra:
életem életét új köntösben járja.
Felémrebben mécse jó testvérsziveknek;
ittén akaratlan szeretek s szeretnek.*

LOVÁSZ PÁL

A némettség helyzete a Délvidéken

„Bács-Bodrog vármegye messze terjedő síkjain, hol a délibáb önmagát ringatva úzi szertelen játékait az utassal, a földnek költőien szép pusztasága önkéntelenül a talaj vizsgálására utalja a szemlélőt.

S ez a talaj, melyen a mi bölcsőnk is ringott, főleg történeti szempontból is nevezetes, mert sok század, sőt évezredek munkás embereinek hamvait takarja és számtalan emberöltő munkásságának töredékeit rejtí magában. A Bácskaság ezredévek óta táplálója az embernek, s annyi nép fordult itt meg, hogy azoknak neveit is alig ismeri a történelem.“

A vármegye terjedelmes monografiájának bevezető sorai ezek: térben és időben élő történelmi valóságot igazolnak. A XVI. és a XVII. század nagy, történelmet formáló ereje, a viharos századok óriási politikai eseményei, korok és új világeszmék bevezető mozgalmi, városok és községek örökös változásai alakították ezerarcú mezőgazdasági vidékké a vármegyét, — vagy ahogy a mult század eleje és századunk letűnt két évtizede nevezte: Vajdaságot. Gondolatban és akaratban értékes nemzedékek félbemaradt munkássága után ez a vidék mindég visszahullott, s az új, a jobb híján megtartotta azt, ami volt: évszázadok keserves tapasztalataiban kialakult ősi jellegzetességét; sajátos kulturáját. Megtartotta itt: a mezőgazdasági vidék ólmos levegőjét és megállapodott benne a társadalomtörténeti fejlődés leglassabb és legnehezebb üteme. A földhöz való hasonulással a nép az ősi, paraszti életformába merevedett.

Vegyeslakosságú, de egykulturájú vidék: a föld minden nemzetiségre letörülhetetlenül rányomta bélyegét. És csak az időleges gazdasági megerősödés az a hatóerő, mely a merev életforma kereteit itt-ott fölszakítja, halvány előjelét adva a fejlődés helyi lendületének s nagy távlatokban néha fölcillantja a polgáriassodás, az iparosodás nagyobb ígéreiteit. De ez sem olyan jelenség a multban, mely a gazdasági síkon túl kulturális és szociális téren is emelkedést jelentene. Látszólagos fejlődés, elszigetelt jelenség ez, amely még nem alakít életformát, nem nyújt magasabb kultúrszínvonalat, csak szellemiséget termel ki, s így nagy népi összeolvadást vagy szellemi különválást hozhat magával a faji öntudatosodásban.

A népi öntudatraébredés ezen a vidéken az elmúlt két évtized alatt alakult ki, s az európai megújhódással e nemzetiségekben tarka vidéken is előmozdította a szellemi különválás kibontakozását. A szláv népcsoportokat a Nagy-Jugoszlávia álmoképe éb-

resztgette, a magyarságot az anyaország nemzeti szellemének kisugárzása erősítette meg önvédelmi harcában és a németiséget a birodalmi „Herrenvolk“ gondolata ébresztette faji öntudatára.

A népi egységet a multban nem alkotott németiség most nagy nemzeti fölmozdulással egységgé forrt össze és szellemi különválásával új utat nyitott társadalomtörténeti fejlődésében. Ennek az elindulásnak már nemcsak gazdasági, hanem eszmei tartalma is van és az összefogás a kulturális színvonal emelését és a népi szociális öntudat fejlesztését egyaránt szolgálja. Haladást és emelkedést jelent ez az út a német népcsoportnál, de amint láthattuk egy birodalmi gondolatra volt szükség, hogy az alföld ölmos levegőjét föloldja és szerves életet alkosson. És hogy mit adott ehhez a délvidéki németiség, azt csak akkor látjuk tisztán, ha életük keresztmetszetéről képet alkothatunk magunknak.

A dunamenti németiség, s főleg Apatin helyzetképe az első válasz erre a kérdésre.

1.

Szent István király uralkodása idején valahol Bezdán alatt a Duna nagy vargabetűt írt le s megkerülte a baranyai erdőket. A bácskai partot a Rákvice nevű Dunaág mosta s ennek partján épült az O b a d a, melyet a szent király a veszprémvölgyi apácának adományozott. Innen kapta a nevét Apáti városa, mely a mai Apatin nagyközség elődje volt, s a XVI. és a XVII. században több környékbeli kisközséget magábaolvasztott. A török hódoltság után és a kuruc szabadságharc idején a szerbek garázdálkodása folytán kipusztult ez a vidék és az elhagyott földekre Grassalkovics kamarai elnök 1749-ben német iparosokat telepített le. A bácskai német-sváb telepítés, főleg a dunamenti telepítések Apatinon keresztül történtek és éppen ezért a délvidéki települések között ez a legkevertebb település. Az apatini csoportelosztók mindjárt a hajóállomáson kiválasztották minden csoportból a legkülönb iparosokat és itt telepítették le, míg a többieket a Duna alsófolyása és Középbácska felé irányították. Így a telepítés is hozzájárult ahhoz, hogy a termékeny bácskai talajon a németek nemcsak hogy rövid idő alatt tökéletesen megtanulták a gazdálkodást — amit a magyar telepítők azzal is elősegítettek, hogy teljesen fölszerelt gazdaságokat juttattak nekik —, hanem a lendületes ipari termelés következtében a helység népessége és jóléte is rohamosan emelkedett és 1755-ben mezővárossá lett. A fejlődés és az iparosodás tovább tartott: 1763-ban már 500 háza volt, 1836-ban 895 házat számláltak és 7281 volt a lakosok száma. A legerőteljesebb fejlődés a századforduló előtti évtizedekben következett be, úgyhogy az 1900. évi népszámláláskor már 13,940 lé-

lek lakott 2662 házban. A lakosság arányszáma a török pusztítás és a kuruc szabadságharcok vérvesztései folytán: 12.115 német és 1825 magyar.

Ha a népmozgalmi számokat állítjuk egymás mellé, akkor világosan kitűnik, hogy a dunamenti német mezőváros — később nagyközség — fejlődése az első világháború előtti évtizedekre esik. A századforduló után, főleg a XX. század második és harmadik évtizedében az 1900-as és az 1910-es népszámlálás adataihoz viszonyítva hasonló emelkedést nem találunk. A szerb megszállás alatt a természetes szaporulat alig éri el a minimumot, s a szomszédos Bács-Szent-Iván és Szent-Fülöp német községek lakosságához viszonyítva — ahol még ma is gyakori a 9—10 gyerek egy családban —, Apatinban már megtaláljuk egy egykét és a 2—3 gyermekes családokat. A gyermektelen házaspárok igen ritkák, csak a polgáriasodott családoknál találjuk meg és a házasságkötések számarányában sem történt lényeges változás.

Előnyös gazdasági viszonyok között élve vitalitás szempontjából igen erős ez a nép, s ha a szerb uralom idejére eső két évtized alatt fejlődésében szakadás is állott be és ha az egyke ritkította is sorait, a jövő még mindig előnyösebb arányszámokat hozhat népesedése terén. Bár községenként és nemzetiségenként itt is, ott is más számarányokat mutat a népesedés —, mégis, ha teljes képet nyujtanánk Bácska vagy a Vajdaság lakosságának népesedéséről 1910-től 1941-ig, minden számoszlop végeredménye visszaesést mutatna.

Tekintet nélkül a nemzetiségekre: mert a Vajdaság teljes összetételében Belgrád gyarmatvilága volt.

2.

A bácskai vegyeslakosságú városok és nagyközségek mellett Apatinnak sajátos helyzete van. Ipari fejlettsége a városok színvonalára emeli és a helyi adottságokat is tökéletesen kihasználva fejlődésben is maga mögött hagyta a többi bácskai nagyközséget.

Fejlődése azonban nem újkeletű és nem ugrásszerűen következett be. Az első apatini német telepesek már iparosok voltak, s az új honfoglalásnál ahány család jelentkezett a faluban, annyi iparágat képviseltek. A kendertermelők, harisnyakötők, tégl- és cserépegetők már a múlt század derekán nagyszámban voltak, s a halászat Orsovától Mohácsig apatiniak kezében volt. Az országoshírű apatini kosárfonás sem újkeletű, mert a különleges fonóvesszők termelése és a kosárfonás szövetkezeti irányítása ugyan-csak százszentdős multra tekint vissza. 1770-ben 36 céhszabadalmat jegyeztek föl a községben, s ezek között meglehetősen nagyszámú magyar iparos is volt. 1817-ben már 22-vel több céhszaba-

dalom volt, közöttük Bácska egyetlen orgonaépítője, papírgyártója és első ötvösmestere.

Az apatini ipartestület megalapításakor, az 1885. évben 100 iparengedélyt adtak ki, s innen a további fejlődés már gyorsabb menetű. Az 1910-es kimutatás 340 iparágáról számol be, tehát több mint 200 százalékos emelkedéssel. A világháború utáni két évtized alatt, mint a Bácska gazdasági életének minden vonalán, itt is visszaesés tapasztalható. Míg az előző két évtized több mint 200 százalékos emelkedést mutatott, addig a szerb megszállás idejéről alig 20 százalékos fejlődésről számol be az apatini ipartestület kimutatása. Ezekben az esztendőkből a kisipar itt sem gyarapodott új iparágakkal, de annál erőteljesebben megindult az indusztrializálódás.

A fiatal, új ország bácskai gyarmatvilága nem győzte a termelést. Egymásután jelentkeztek a nagyipari vállalatok és az apatiniak most már nemcsak a bácskai, de az egész jugoszláviai piacon a szláv ipari termékek mellett mondhatni a legjobb eredményt érték el termelésükkel. Az apatini cipész-szövetkezet a legjobb városi üzleteket látta el áruval, a kötőgyár, bútorgyár és fémárugyár a legerősebb városi üzemekkel vette föl a versenyt. A hajógyár 80 munkással kezdte termelését, s ma már 250—300 munkás készíti az uszályhajókat, melyek a Fekete tengertől egészen a Duna legfelső folyásáig végeznek szállításokat a magyar MFTR és a német DGD sokkal nagyobb ürtartalmú hajói mellett.

Az apatini német építészek, mint a magyarok is, ott dolgoztak Szerbia újjáépítésénél. Ők emelték a belgrádi felhőkarcolókat, a sumádiái iparvárosok bérpalotáit és fürdőhelyek pazar berendezési szállodáit. Ám nemcsak idegenben érvényesítették szakmai tudásukat, hanem odahaza is, — mert sokaknak nem ez volt az egyedüli kenyérkereseti lehetőségük. A falusi építkezés náluk versenyre kelt a várossal: olyan rendezett utcákat és tökéletes alföldi épületeket, mint Apatinban, kevés más helységben talál az ember. Így építkezésük és hatalmas mauzóleumokkal díszített temetőjük az apatini iparágak tökéletes fejlettségét igazolja.

A szövetkezeti összefogásig öt iparág fejlődött Apatinban. A kosárfonóknak már közel százestendős szövetkezetük van, a cipészek két szövetkezetbe tömörültek, ugyancsak két szövetkezet iparosai készítik a facipőket (klumpákat) és működik még valahol a Dunaparton egy kis halász-szövetkezet is.

A dunaparti iparközpontban két ősi iparágáról beszél legtöbbet a nép. Az egyik még mindig virágzik: a kosárfonás. A szövetkezetben ma is többszáz iparos készíti az apatini kosarat, fonott bútort és az asztalosmunkák legkülönbözőbb díszítéseit. Különböző vasszők termelésével őrizheték meg versenyképességüket a

fejlődő bútóripar mellett, mert ilyen vesszőket — mondják — sehol az országban nem termelnek: csak az apatini Dunaparton.

A másik ősi iparág: a halászat. Egy évszázaddal ezelőtt, mint említettem, Orsovától Mohácsig az apatiniak kezében volt a halászat. A halásztanyák benépesítették az egész folyópartot és az ipar olyan jól jövedelmezett, hogy a szabadalmazott céhben apáról fiúra szállt. A nagyközség lakosságának színe-java halászcsalád volt. Azt mondják, hogy a szatócsok földig meghajoltak a halászok asszonyai előtt ha vásárolni mentek, mert annyi volt a pénzük. Később, amikor az uradalmi halközpont kezébe került a halászati bérlet, az apatini halászok gazdasági helyzete pár esztendő alatt leromlott. Elfogyott az iparosok száma, a gyermekek más pályára léptek: más úton keresték a boldogulást. Akik halászok maradtak, elproletarizálódtak s vannak közöttük olyan szegények is, hogy „egész héten halat esznek“, mert másra nem jut.

A régiék helyét új iparágak foglalták el, s itt is döntő szerepet játszik a gép...

Az apatini iparostársadalom csodálatos szakképzettségét nemcsak a sajátos történelmi mult segítette elő, hanem elsősorban az iskola. Az ipartestület adatai szerint az iparosság több mint hetven százaléka elvégezte a középiskolát és évről-évre emelkedik azoknak a száma, akik a középiskolai végzettség mellett ipariskolai végzettséggel is rendelkeznek. Egy-egy üzemet a szatócsboltokkal ellentétben kicsiny, szerény cégtábla jelez. Egyszerű bejárat, tiszta udvar, s mélyén a gépek lendítőkerekétől remegő gyárepület. A tegnapi kisiparos itt a nagyüzem vezetője, munkásemberként szürkén együtt dolgozik alkalmazottaival. Nem tart ondolálthajú, kölnivizes irodaszemélyzetet, még csak fogadószozája sincsen, de a kicsiny irodában az üzemkönyvek olyan példásak, hogy a legnagyobb városi üzem kettős könyvelője sem vezethetné jobban. Szakadatlan munka és tökéletes termelés, talán ez a jel-szavuk.

Igy halad az apatini kisipar az indusztrializálódás felé.

3.

A szellemi élet színvonalát iskoláinak mai helyzete világítja meg. Apatinban és a környékében alig van analfabéta. A nagyközségben az iskolai oktatás már évtizedek óta a legeredményesebb munkát végzi. Az elemiiskolák 36 osztályában 36 tanító dolgozik, még a szerb uralom alatt sem volt üres iskolaépület, sem tanítóhiány. A meglehetősen nagyszámú elemiiskolák mellett két középiskola működik: az állami polgári iskola és a német magángimnázium. A négyosztályos állami polgári iskola magyar és né-

met tagozatú 230—240 tanulóval és 14 tanárral. A német tanulók mellett a magyar diákok is szépszámban látogatják az intézetet. Apatinból alig néhányan. A magyar diákok túlnyomórésze a baranyai közalkalmazottak gyermekei és a szomszédos magyar falvakból iratkoztak be az apatini iskolába.

Az apatini magángimnázium régi gondolatának megvalósítása a németiség összefogásának és áldozatkészségének eredménye. Itt nem annyira az apatini, mint inkább a környékbeli, dunamenti német kisfalvak szegénysorsú gazdaifjúságára gondoltak és az a cél, hogy ezeknek iskoláztatását, továbbképzését tegyék lehetővé. A verbászi és az ujvidéki német középiskolák után ez a negyedik német magánintézet Bácskában. Az alapot a kezdeményezőik közadakozása hozta létre, majd háromnapos gyűjtést rendeztek a községben és ez 11.000 pengőt eredményezett. A németiség válasza az volt: meg kell valósítani az apatini magángimnázium tervét. És megvalósították, — ha nem is úgy, ahogy gondolták — a gimnázium már dolgozik. Az építkezési alap szükséges összege együtt van, de a háborús gazdálkodás miatt az építkezéshez szükséges anyagokat nem tudták beszerezni és így az apatini „Marienbund“ engedte át helyiségeit az iskola céljaira.

Az idei tanévben, 1941 szeptemberében az első és a második osztállyal nyitották meg a gimnáziumot. Fölvételre 280 diák jelentkezett, úgyhogy az első két osztályban három párhuzamos osztályt kellett létesíteni a tanulók elhelyezésére. A diákság Apatin, Bács-Szent-Iván, Nemes Militics és Szent-Fülöp községekből iratkozott az intézetbe. A tandíjat a szülők anyagi helyzete szerint állapították meg. Vannak közöttük olyan diákok, akik 50 fillért fizetnek és a legmagasabb tandíj havi 40 pengő. A hatgyermekes család szülője nem fizet semmit gyermekéért, sőt az iskola helyezi el és szerzi be számára a szükséges tankönyveket. A magánintézet így 45 szegény német diákot lát el és taníttat a saját költségén, de ezek mellett igen tekintélyes azoknak is a száma, akik tandíjként pár fillért fizetnek az intézetnek.

A diákokat a német tehetségkutató szervek gyűjtötték össze és iratták be a gimnáziumba. Szent-Fülöp községből 9—10 gyermekes családokból a legtehetségesebb és legértékesebb tanulók iratkoztak a gimnáziumba. A legnépesebb bácskai német község ösztöndíjasai, akik egyébként nem juthattak volna el a középiskoláig ebben az intézetben gondos nevelésben részesülnek és mint ösztöndíjasok jogot szereznek maguknak a továbbtanulásra is. A gyermekeknek az iskolában egyenruhájuk van: a fűk s leányok egyforma ruhát hordanak. Bár az intézetben meg van az egységes, fegyelmezett szellem, azért baj mégis, hogy a gyermekek különféle iskolatípusból és különféle vidékekről kerültek egybe, s

így nehéz egységes oktatásra fogni őket. Az intézet kilenc tanára azonban olyan lelkesedéssel foglalkozik a gyermekekkel, hogy az oktatás szelleme ezekkel a nehézségekkel is megbirkózik. A program egyelőre átmeneti s a célja az, hogy minél előbb fölvegye a tehetséggutató szervek által előterjesztett diákokat, megismertesse velük a nemzetiségi tárgyakat, beillesse őket az oktatás egységes keretébe és a bácskai szellem nehézkességéből, tespedéséből kiemelje őket.

Ez a magániskola a dunamenti németiség új nemzedékének első erőteljes lépése.

4.

A szellemi élet színvonalának megőrzését vagy emelését szolgálja a betű. Könyvet majd minden házban talál az ember, s ujságja már évtizedek óta van a községnek. A két német hetilap, a „Batschkaer Zeitung“ és a „Die Donau“. Az egyik 40 éve jelenik meg, a másik lapot nyolc esztendővel ezelőtt indították. Mindkettő példányszáma 500 körül mozog, de emellett igen nagy példányszámban érkeznek a községbe a budapesti, bácskai magyar napilapok, hetilapok és a németországi lapok is.

A szellemi élet forrásaként két nyomda és három könyvkereskedés segíti elő a nyomtatott betű terjedését. A nyomdák német sajtótermékeket és más nyomtatványokat készítenek, a két német könyvkereskedés német könyvek és folyóiratok árusítását hirdeti. Az egyetlen magyar könyvkereskedésben a papírárun kívül néhány könyvet is talál az érdeklődő. Ismerős könyvek, minden ujságárusnál megtalálhatók. Az apatini maroknyi magyarságnak a ponyvairódomlalom sekélyes szellemét adják az építőszellem termékei helyett.

Csodálatos, hogy abban a nagyközségben, melynek lakói százsámra járatják az értékes magyar ujságokat és a régi, háborúelőtti könyvtárak polcain még ma is megtalálhatni a magyar klasszikusokat, nincsen egy könyvkereskedő, csak egyetlen kicsiny hely, ahol az új magyar szellem munkáit megtalálhatná az olvasó.

Az egyesületi életet ugyancsak a szellemi különválás alakította át. Az apatini német fiatalság és a német népi öntudatosodásban megerősödött későbbi nemzedék a Kulturbundba tömörült. Ez a hatalmas helyi német szervezet fölszívta magába a németiség legaktívabb értékeit, csökkentette a régi népi német egyesületek működési körét és a közélet terén a megújhódott németiség minden életmegnyilvánulását saját kebeléből irányítja vagy önmagába vezeti le.

Az apatini Kulturbund ma már közel tízezer tagot számlál és egyetlen olyan új egyesület, mely a régiek mellett szellemi külön-

válásában is nagyvonalú programot valósított meg. Székházában tökéletesen felszerelt kultúrotthonot talál az ember. Olvasótermében 12—14 német ujságot, folyóiratot olvasnak a tagok, a szaklapok és tudományos folyóiratok ugyancsak komoly példányszámokban szolgálgják az olvasóközönséget. A modern könyvtár friss anyagot ad: az új német irodalom termékeit. Nem ponyvát és nem olyan írásokat, melyek még azt a kevés értéket is kiölhetik az emberből, amit a letűnt idők értékeiből megtarthatott magának. A könyvtár állandóan gyarapszik. Ma közel 3500 kötet modern könyve sorakozik polcain.

Új egyesület Apatinban a Délvidéki Közművelődési Szövetség helyi fiókja is. Nemrég alakult és munkássága most van kibontakozóban. Az új helyzet itt is fölmozdította a tömeget, mert az egyesület maradék nélkül fölöleli a helyi magyarságot. Könyvtára közadakozásból terebélyesedik és előadásai frissítik, ébresztik, öntudatosítják a magyarságot.



Magyar történelmi mult és német népi jelleg alakítja a legnagyobb bácskai, dunamenti német község jövőjét. És ez a két adottság teszi öntudatos németekké, de a magyar állameszméhez hűséggel ragaszkodó polgárokká Apatin törekvő, életerős lakóit.

Lévay Endre



Bácska

Az Isten százszorszépe

*Aranytestű mezők,
mennyboltölű Tisza,
napfényvállú tanyák,
hullámszín délibáb.*

*És mind fölött az Ég
szent kékje sátoroz.*

*Az Isten kertje ez.
Ádámtól itthaggyott,
jussolt édenvilág.*

LOVÁSZ PÁL

Új magyar Faust

Goethe halhatatlan tragédiája számos magyar fordításban került nyilvánosságra. Legismertebb ezek között Dóczi Lajosé és Kozma Andoré. A Goethe-irodalom magyar képviselői azonban ezeket a fordításokat sem tartották elég tökéletesnek, s folyton sürgették az új magyar Faustot.

Hogy a magyar Faust-fordítások egy idő múlva elszürkültek, megavasodtak, az nemcsak formai, hanem elsősorban nyelvi gyöngeségükkel magyarázható. Az ilyen hatalmas mű teljes felodódást és alázatot kíván a fordítótól. Dóczi is, Kozma is, ugyanúgy, mint elődeik, nemcsak Goethe zseniális szelleméhez, de a német nyelvhez is olyan nagy mértékben alkalmazkodtak, hogy gúzsba kötötték a magyar nyelvet. Az élő beszéd helyett egy művi nyelv szaladt ki tolluk alól, amely egy ideig élvezhető volt, aztán megrontották saját elemei.

Dóczi Faustja rizspos parókával, Kozmáé csizmában, sujtással kiteremtettéve áll előttünk. A magyar irodalom sokat kíséreltezt már, hogy időálló fordítással tartsa meg Faustot. Mind-
eddig azonban — Kozma munkája óta — csak egy új fordítás jelent meg nyomtatásban, Hódsághy Béláé, de a Tragédiának csupán első része.

Ezt a fordítást a Goethe-irodalom magyar szakértői a legnagyobb elismeréssel fogadták. Babits Mihály levélben köszönti a fordítót sikeres munkájáért és mielőbbi kiadását sürgeti. „Hiszen jó magyar Faustunk — írja — még mindig hiányzik. Valahogy evvel a költeménnyel a magyar műfordításnak nem volt szerencséje. Pedig kitűnő emberek birkóztak vele. Gyermekkoromban Dóczi Lajosból ismertem meg én is: kár, hogy a Dóczi-versek ízét a nyelv magyartalan lejtése megrontotta. Szegény Kozma Andor költői karaktere viszont nagyon is magyar volt ahhoz, hogy az idegen költészet világában teljesen fesztelenül érezze magát. Minden formai virtuózitása dacára, ő nem született igazában műfordítónak“.

„A Te fordításod éppen szerénységével, alkalmazkodásával viszi igen jelentősen előre a magyar Faust-fordítás ügyét. Formai ügyességed sokszor kitűnő leleménnyel győzedelmeskedik. Amellett idegen ízt nem viszel bele a goethei lakomába, s egyéniséged, sohasem tolakszik az eredeti rovására előtérbe.“

S levele végén Babits még hozzáteszi, hogy Hódsághy Faust-fordítására szüksége van a magyar irodalomnak. „De szüksége van a közönségnek is és az iskolának.“

Hódsághy Béla munkáját könnyed fölény jellemzi. Magát teljesen odaadta Faustnak; rajongással és tisztelettel áll Goethe árnyékában, de a magyar nyelvet a maga egészében, minden befolyástól mentesen megtartotta. Ezért világosak és tiszták az ő versei, szemben a többi Faust-fordítással, ahol a német nyelv homokja csikorog a szánkban és a kor esztergályozott műigénye szól bele a fordító munkájába. De szerencsésen predesztinálja a Faust fordítására Hódsághyt saját költői alaptermészete is, amely filozófiai mélységekkel és csendes borongással van tele. Jelleme és nagy irodalmi műveltsége, valamint nyelvi gazdagsága avatják Hódsághyt a Faust hivatott átültetőjévé.

A sok kísérlet is bizonyítja, hogy Goethe Tragédiáját lefordítani mily nehéz dolog. Különösen nagy feladatok elé a második rész állítja a fordítót, amelybe tömör és gyakran szimbólumokat kifejező nyelvezetével, mintha Goethe minden tudatalatti mondanivalóját belesűrítette volna. Erről a részből ő maga mondja: „Ich habe viel hinein geheimnisst“. S Hódsághy munkájában mégis minden titokzatosság eloszlik.

Ennek ellenére a második rész még ma sem került sajtó alá. Hiába volna szüksége rá a színháznak, — és ahogy Babits mondja — a közönségnek és az iskolának is, munkájára Hódsághy nem talált kiadót.

Azzal, hogy a Faust második részének egy szép jelenetét a Kalangya bemutatja olvasóinak, nemcsak a Goethe-irodalom magyar képviselőinek figyelmét akarja az új magyar Faust felé fordítani, hanem szerény szolgálatot kíván tenni a maga módján annak a szellemnek is, amely ma más téren és más eszközökkel ugyan, de újra Európa átalakítását és talán a magyar jövő kibontakozásának megsegítését vállalta.

Herceg János

LOVAGTEREM

Derengő világítás.

A császár és az udvara bevonultak.

HÍRNÖK

A régi tisztet, mely a színt jelenti,
A szellemek uralma megzavarta.
Okokkal, ésszel sem lophatna senki
Világosságot a nagy zűrzavarba.
Rendbe van minden, ami szállja kell, szék,
A fal előtt foglalt helyet a felség;
A nagy idők harcát a szőnyegen fenn
E helyről látja legkényelmesebben.

Itt ül most minden, úr, udvar e körben,
Szorongnak hátul a padok gyötörten;
A kedves is, a szellemekre várván,
A kedves mellett ül komor találkán.
S így, mert betelt a helye mindenknek,
Készen vagyunk; a szellemek jöhetnek.

CSILLAGÁSZ

Kezdődjék hát a dráma; nyiljanak
Az úr parancsakép meg a falak!
A mágia nem ismer akadályt.
A szőnyeg tűz göngyölte tán levált;
A fal hasadtan kétfelé kifordul,
Mély színpad áll, úgy látszik, a falon túl.
Dereng felénk rejtelmes, messze fény,
És a proscéniumra lépek én.

MEPHISTOPHELES. (Kilép a sűgőlyukból).

A köz kegyét meghozza majd e hely:
Legszebben szól az ördög, ahol beszűgni kell.

(A csillagászhoz).

Ha csillag jár, tudod, hogy mily ütemben,
S ha suttogok, megéertsz bizonynyal engem.

CSILLAGÁSZ

Csodás erő szemünk elé e helyt
Egy ódon, masszív templomot emelt.
Mint Atlas, aki rég az eget hordta,
Temérdek oszlop áll sűrű sorokba.
A sziklasúlyhoz több aligha kell,
Hisz kettő már egy házat bírna el.

ÉPÍTÉS

S ez antik volna! Mit dicsérjek ebben?
Túlterhelt inkább, túllontúl esetlen
Nemes a nyers itt, nagy, ami nehéz.
A karcsú szép, mely az egekbe néz.
Csúcsív zenítje szárnyat ad nekem,
Gyönyörködöm az ily épületen.

CSILLAGÁSZ

Borulj le most e csillag-adta órán;
Az észt bűbájjal nyugtzi majd a szó, ám
A képzelet hadd szálljon szabadon,

Nagyotmerőn és könnyű szárnyakon.
Szem lássa, mit csak bátrak álma kért;
Ha képtelen, hihető ép azért.

((Faust a proscenium másik oldalán megjelenik))

CSILLAGÁSZ

Palástban áll e csodalény ide,
Mit bátran kezdett, most fejezi be,
Egy triposz száll, a mélyből véle fel,
S tömjénnel árad, érzem, a kehely.
A nagy művet most áldaná meg ép;
Nyomába majd öröm s szerencse lép.

FAUST (fönséggel)

Amaz Anyák nevében, akik ülnek
A végtelen, örök egyedül, meg
Magányuk osztva. Leng fejük körül
Az élet képe élettelenül.
Mi egyszer volt, sugárba, fénybe, rögtön
Megmozdul ott, mert élni vágy örökkön;
S örök erők, ti szertekülditek,
Nap sátrának, éj boltíveinek.
Amazt víg élet karjaiba vonja,
Ezt majd a mágus csábszava befonja,
S ajándékul, mit bizakodva oszt,
Elébe tárja a csodálatost.

CSILLAGÁSZ

Az izzó kulcs a kelyhet alig érte,
S kavargó köd ölelkezik a térbe.
Besurran, úszik, fellepként repül,
Gomolyg, elnyúlik, oszlik, összegyül.
S a szellemek mily mesterműve ez!
A köd vonul és csupa zene lesz.
Kicseng a hangból nemtudomia
S merre száll, minden melódia.
A tryglyph, oszlop is zenére kel,
S talán az egész templom énekel.
A ködgomoly hull; lengő leplei
Közül szép ifjú lép ütemre ki.
És nincs tovább! Nevét miért megadnom?
A szép Párist nem kell itt bemutatnom.

HÖLGY

Ó, mily kinyílt, sugárzó ifjúkedv!

MÁSODIK

Mint a barack, olyan friss, csupa nedv!

HARMADIK

Az ajka duzzadt, finom ívű, édes!

NEGYEDIK

Tán kedved lenne ily kehely levéhez?

ÖTÖDIK

Nagyon csinos, ha tán nem is finom.

HATODIK

Nem ártana egy kis fürgeség bizony!

LOVAG

*Csupán a pásztor érzi rajt nagyon jól,
De semmi a királyfiból, modorból.*

MÁSIK

*Nos, a fiú így meztelenbe szép,
De vérben kéne látnunk őt előbb .*

HÜLGY

Ni, most leült! De mily puhán, mi szépen!

LOVAG

Kényelmes volna, ugye, az ölében?

MÁSOK

Feje fölé kulcsolta kezeit.

KAMARÁS

Pimaszság! Ilyet mégse tegyen itt!

HÜLGY

Az úr otthon van, ha csepeľni kell.

UGYANAZ

Császár előtt így heveredik el!

HÜLGY

Játszik csupán! Úgy érzi, maga van.

UGYANAZ

Játéka sem lehet ildomtalan.

HÜLGY

Szelíd álmom ölébe hullt a kedves.

UGYANAZ

S ha hortyog majd, egész természetes lesz.

IFJÚ HÜLGY (elragadtatással)

*Tömjén s vegyest mily illat száll felém,
Melytől szívemig frissülök fel én?*

IDŐSEBB

*Valóban! Lelkünk legmélyébe vág a
Lehellete!*

LEGIDŐSEBB

*A serdülés virága,
Ambrózia, mely kél az ifjúban,
A légbe leng és szerteszétsuhan.*
(Helena megjelenik).

MEPHISTOPHELES

*Ez volna hát! Nos ettől nyughatom;
Nem tetszik nékem, bár csinos nagyon.*

CSILLAGÁSZ

*Nincs dolgom itt az egyszer több nekem,
Bevallom férfiként és beismerem .
Im, itt a szép; lángnyelvem volna csak! —
A szépségről már régen dallanak —
Magánkívül lesz, akihez ma fordul,
Ez akié volt; boldog volt tulontúl;*

FAUST

*Van-e szemem még? Lelkem mélyiben
A szép megáradt s medriből kivág?
Mily üdvöt hoz a szörnyű út s milyen
Elzárt s üres volt nékem a világ!
S mi most, mióta rám palást omolt?
Kíváncsú, nem múló, indokolt!
Erőm apadjon, legyek, mint a holt,
Ha tőled vágyam elragadna tán! —
A kedves, aki rég megrészegített,
Bűvös tükörkép, üdvözített,
E szépnek tűnő árnya volt talán! —
Te adtad, hogy erőim élnek,
Te adtad, hogy erőim élnek,
Összeséget a szenvedélynek,
Amely szeret, megőrjit és imád.*

MEPHISTOPHELES (A sügályukból).

Vigyázz! Szereped elfelejti szád!

IDŐSEBB HÜLGY

Magas, nyúlánk, csak a feje kicsinyke!

FIATALABB

Nem is lehet nagyobb a lába szinte!

DIPLOMATA

*Királynőt láttam ilyet én talán;
Tetőtől-talpig gyönyörű a lány.*

UDVARONC

Most finoman az alvóhoz közelget.

HÖLGY

Mily rút az ifjú tiszta képe mellett.

KÖLTŐ

A lány szépsége önti el csak éppen.

HÖLGY

Endymion és Luna! Mint a képen!

UGYANAZ

*Igaz! Leszállt az istennő egéből.
S lehajlik inni a lehelletéből.
Írigylem! — Egy csók! — A pohár kicsordult!*

DUANNA

Nyilvánosan! Hát biz ez megbolondult!

FAUST

Mi szörnyű kegy az ifjúnak! —

MEPHISTOPHELES

De csitt!

Csinálja csak, ha néki jól esik.

UDVARONC

Elillan ám! Felébredt a legény!

HÖLGY

Körületekint! Ezt jól sejtettem én!

UDVARONC

Az ifjú néz és csodát emleget.

HÖLGY

Megszokta már a lány az ilyeket!

UDVARONC

És visszatér az ifjúhoz megint.

HÖLGY

*S tanítja, látom! Ó, az ily esetben.
Oly ostoba a férjféle mind,
S ez is úgy érzi; első és egyetlen!*

LOVAG

Ne bántsd a nőt! Királyian finom!

HÖLGY

Az ilyet én alpárinak hívom!

APRÓD

A fiúval cserélnék én bizony.

UDVARONC

Ilyen hálót nem kell kivetni kétszer.

HÖLGY

Sok kézen ment már át e drága ékszer,

MÁSOK

*S elég kopott is az aranyozása.
Haszontalan volt már kicsiny korában.*

LOVAG

*Csak a javát keresi más, ha van,
E maradéknyi széppel beérném én magam.*

TUDÓS

*Jól látom őt, de be kell vallanom,
Hogy ő-e ő? bizonytalan nagyon.
Túlzásra kész, ami jelenvaló,
Nekem az írás a mértékadó.
S itt biz az áll: a Trójabéli vének
Benne különösképpen gyönyörködének;
Hát szó mi szó, az eset itt is az;
Vén is vagyok s hogy tetszik is, igaz.*

CSILLAGÁSZ

*Nem ifjú többé! Hős, kemény vitéz!
Átfogja s bár ez védekezni kész,
Magasba lendül karja közt a nő;
Talán el is rabolja?*

FAUST

Vakmerő!

Ne merd! Nem hallod? Állj! Elég! elég!

MEPHISTOPHELES

E rémmesét hisz magad rendezéd!

CSILLAGÁSZ

*Egy szó csak még! A történetek után a
Darab neve legyen: Helena elrablása.*

FAUST

Rablás? Hiába vagyok itt magam tán?
És nincs e kulcs az én markomban itt?
Magánosságok hullámvölgyén, halmán
S borzalma közt e biztos partra vitt.
Itt a valóság! Helyed itt: e helyben!
Kettős világod érni el, a szellem
Innen vonulhat a szellemek ellen.
Oly messze volt, közelb, hogy is lehet e nő!
Megmentem s duplán enyém lesz ő.
Fel hát! Anyák! Anyák! segítsetek!
Ki látta őt, nem válhat tőle meg.

CSILLAGÁSZ

Faust, mit teszel? Faust! Faust! — Megfogja csak
S homályba foszlik már is az alak.
A kulcsot az ifjúra emeli,
Hozzá ér! — Most! Jaj nekünk! Jaj neki!
(Robbanás. Faust a földön fekszik. A szellemek eltűnnek).

MEPHISTOPHELES (aki Faustot vállra kapja)

No lám! Aki bolondot vesz nyakába,
Ha ördög is, csak ráfizet a kába.
(Sötétség, zürzavar).

Ford.: Hódsághy Béla



A bácskai németek

A felszabadult Délvidéken a nem magyar ajkú népekkel tekintélyes számú német lakosság került vissza Szent István birodalmába. Ujra ugyanannak a szent koronának a védelme alá helyezték magukat, amelynek jótékony hatását több mint két évszázadon keresztül alkalmuk volt boldogulásuk, anyagi gyarapodásuk és nemzeti sajátosságaik megerősödésére igénybe venni. Mert a szentistváni politika, amely szabad fejlődést és érvényesülést biztosított minden jószándékú nemzetiségnek, a legbőkezűbben azokkal a németekkel szemben nyilvánult meg, amelyekkel a történelem tanulsága, a közös sors és az együttes feladatok vállalása elszakíthatatlanul összekovácsolt bennünket. Ma is együtt harcolunk a közös veszedelem ellen, mint sokszáz év előtt. Előbb a minduntalan visszatérő s Európa szívét kereső török, most pedig a bolsevizmus fenyegető rémségei állítanak egymás mellé s ez több, mint ismétlődő fegyverbarátság az azonos veszedelem helyes mérlegelése és megítélése; testvéri és őszinte rokoni megnyilatkozás mind a két nemzetnél.



A bácskai nemzetiségi peremsávban 200—250.000 német él, túlnyomórészt ápolit, csinos községekben, amelyeket az öntudatos gazdagság és függetlenség jellemez.

Megvalljuk őszintén és szégyenérzet nélkül, hogy nem a mi hibánkból, hanem egy felületes, léha kor nemtörődőmsége miatt a velünk együtt 1918-ban elszakadt bácskai németekről sokáig keveset tudtunk. Még azok sem ismerték kellően a németek életét, falvaik, egyesületeik munkarendszerét, szokásaikat, akik a közelükben lehettek. A városlakó magyarság pedig talán annyit tudott róluk, hogy századok óta őrzik nyelvüket, hagyományait, népviseletükhöz szigorúan ragaszkodnak s példásan összetartanak. A német szívósságot, kitartást, céltudatos életűtemet, az akarást, az energiákat olyan könnyen felőrlő, elpusztító nehéz bácskai föld sem tudta megszüntetni vagy csökkenteni. A német települések megmaradtak abban a zárt sajátos keretben, amelyben létesültek, idegent nehezen fogadtak be, megőrizték multjuk minden szép örökségét. S mert megbecsülték az őseket, a hagyományokat, a nagy német nemzet csillogó tehetségét, gazdagodhattak, őrizték a keresetet, hegyére rakták a pénzt, amely előbb saját otthont, aztán írgyelt gazdagságot, jótermő földeket s végül teljes függetlenséget biztosított minden német számára.

Olyan anyagi és szellemi fölényt és behozhatatlan biztonságot, hogy annak értékeit és áldásos jótéteményeit csak a tanulságos kisebbségi sorsban volt képes a magyarság helyesen felmérni és érdeme szerint tisztelni.



A német települések aránylag nem is olyan régiek; száz-két-száz év között váltakoznak, alig néhány nemzedék követte egymást azon a földön, amelyet késői elődök kaptak s a történelem áttekintésénél ez az idő nemhogy meggyöngítette, talajtalanná tette a német családfa messzire elnyult gyökereit, de még inkább beleakasztotta Bácska fekete barázdáiba. Akadhattak kivételek: egész családok vagy csak egyesek, akik önként a környezet, a szellemiség, az engedékeny és barátságos nemzet és állam iránti hálából, boldog meggyőződésből beolvadtak a magyarságba, de ez soha nem volt erőszakos, vagy követelt, hajszolt folyamat. Derék németjeink számára adva volt minden kínálkozó állás megszerzése, pozíció, dísz és rang elérése anélkül, hogy meg kellett volna tagadniuk fajtájukat, nemzeti hovatartozásukat s a magyarságnak ez a pazarló gavallériája, lelkes szeretete fordította maga felé a megbecsülésnek szemmel látható megnyilvánulásait. A magyar családba befogadottak soha nem érezték, hogy friss rügyek a megújult magyar nemzet fáján; kivirágozhattak s szórhatták a maguk népe felé pazar virágaikat. Kiegyensúlyozott lelkeségük, kitartó munkabírásuk, alkotókészségük a tiszteletlen túlmenő elismerést szerzett fajtájuk számára. Mindig követendő példának állították őket nemcsak a többi nemzetiség, de a mi véreink, a meglazult magyar családok feltörő fiai elé is, amikor növelni, ösztönözni igyekeztek minden elindulást és kezdeményezést.



Az elszakíttóság huszonhárom évében teljesen megismertük németjeinket, összehasonlíthattuk imponáló vagyoni helyzetüket, amely bizonyos fölényességet és az idegen törekvések megtörését biztosította a mi elrejtőző szegénységünkkel szemben, amely ellenállásunkat felőrölte, annyi társadalmi réteget rákényszerített az óvatos alkalmazkodásra, elővigyázatosságra, sokszor a vándorlásra, az ősi tűzhely fájdalmas elhagyására.

Az emlékeink még frissek és elevenek s idézhetjük azokat.

A magyarság veleszületett melankólikus nekibúsulással még kábult volt az események forgatagában, amikor németjeink már józanul tájékozódtak és igyekeztek mindhamarabb a realitásokkal tisztába jönni. Mindez persze sokkal könnyebb volt nekik, mint a magyarságnak, még akkor is, ha a százados együttélés

mély nyomot hagyott lelkiségükben. Nem húzódtak a sarokba keseregni, előrukkoltak a soha nem rejtegetett faji öntudattal és követelték a maguk helyét. A magyarság még keresgért, baráti szavakat hajszolt, emberséges megnyilatkozást várt, a németek azonban már útban voltak a megismerések felé. Akkor váltak el útjaink, amelyek, fájdalom, huszonhárom éven át nagyon ritkán találkoztak.

A délvidéki németek élére, szervezeteik irányítására szerémségi és boszniai németek kerültek, akik akaratlanul is a szlávok egyoldalú és merev megítélésén keresztül vizsgálgatták a magyarságot. Számukra még csak lelki emóciót sem jelentett, hogy az ingoványos földön egyszerre más irányba, a boldogulás megkeresésére irányítják az új államban, az új adottságok között a németeket. S még arra is kényesen ügyeltek, hogy a magyarsággal való érintkezési terület is meglazuljon s a két nemzettöredék egymástól elhidegüljön. Kétségtelen, hogy ez az ügyes, taktikázó politika sokszor sikert hozott a németeknek s időnként megszerezte a bizalmat is, amely könnyebb, a magyarságnál feltétlenül könnyebb mozgáshoz segítette őket. A szabad cselekvésben meg erősödik és dolgozik az egyén s mindinkább alkalmassá teszi a feladatok betöltésére. Ha ez a magyarságtól való eltávolodás eleinte nem is fejezte ki a bácskai németeknek a magyarsággal szemben táplált érzéseit, tagadhatatlan, hogy sok keserűséget ébresztett a magyarságban. A rossz íz azonban csak addig maradt meg a szánkban, amíg a balkáni politika kétszínűségét kölcsönösen ki nem tapasztaltuk. S akkor be kellett látnunk: ha együtt indulunk el a németekkel, közös arcvonalon, magunkon nem segíthetünk, viszont a németeket megállítjuk fejlődésükben, érvényesülési lehetőségeik felkutatásában. Ahogy elhomályosodtak a magyar-német együttélésre emlékeztető események, közös neki-lendülések, kedves barátkozások, úgy rajzolódott ki a magyarság elé okulásul a feladat parancsa. Messze előttünk jártak a németek szervezkedésben, tapasztalatokban, kísérletezésekben s minden megnyilvánulásuk figyelmeztetés volt a magyarság számára: tanuljatok tőlünk és kövessetek. Ami rossz, azt a magyarság sem használja, de ami jónak bizonyul, azzal igazán éljen. A csapásokat, amelyeken az egész lehasadt nemzetszíkla végig gördült és nyilegyenesen utat vágott, nem nőhetette be a közömbösség. Azon keresztül tört előre a németiség százezres tömege, magához tapasztotta feltartóztatlan lendülettel a még tétováló, félénk embereket. Megnőtt és teljes lett a német tábor, amely a nemzeti érzést annyira fokozta, hogy imponáló megnyilatkozásainál annyit buslakodtunk és szégyenkeztünk, amíg mi is megkíséreltük a lelkek felrázását. S a hazatérés előtti években a gyűlékony né-

met lelkesedés, fajszeretet, amely csodákat művel, a magyarság sora is duzzasztotta, előkészítette fontos feladatokra.



Azért ha nagy elfoglaltságaink és bajaink közepette nem is volt sok időnk és lehetőségünk egymást segíteni és továbbjuttatni, ma a tanulságokkal gazdagodva ölelkezünk össze.

A délvidéki németeknek újból bácskai vezetőik vannak, akik inkább ismerik az itteni németek lelki alkatát, vérmérsékletét, csiszolt gondolkodását. Élnek még azok a németek is, akik az első világháborúban apáinkkal együtt vívták meg közös harcunkat. Magyarul sem felejtettek el s ha egy kis számadást végeznek, összegezik gazdagságukat, földjeiket, vagyonukat, nem tagadhatják, hogy anyagi függetlenségüket, amely a megpróbáltatások poklában is nemes értéknek bizonyult, mellettünk és velünk szerezték meg, amikor tárt karokkal segítettük új otthonhoz őket. S ha ma nemzeti öntudatuk szilárdabb és egységesebb, mint amikor elkerültek a magyar gondoskodás égboltja alól, tovább őrizhetik és ápolhatják kiváló tulajdonságaikat, dicséretes erényeiket, amelyek nélkül nem lehetnem öntudatos németek. Legalább is nem olyan németek, mint amelyeneket a mai korszellem, a nemzeti szocialista Németország követel minden némettől akárhova sodorta is ma, vagy századok előtt valamilyen történelmi földrengés.

Csuka János



Péterke

Négyéves. Szemében
csudavirág.

Tanya, határ: neki
ez a Világ.

Nagyoktól ellesi:

„... ott a vasút,
Földvár és Becse közt
vasbika fut!”

Pitymallik. Megszökik.

Megy, mendegél.

Arra tart, ahol az
ég földet ér.

Kanászok leltek rá
a sin között.

Mosolygott az Isten
álma fölött.

LOVÁSZ PÁL

Német polgárság magyar földön*

A nemzetiségi kérdés mindig gondot okozott a magyar államvezetésnek, de legkevesebbet foglalkoztatta a német polgárság, amely bevándorlása óta nemcsak lojalitásával, de nemzetiségével és beolvadási törekvésével is minden aggodalmat eloszlatozott.

A német polgárt búvkörében tartotta a magyarok hagyományos szabadságszeretete, amely sohasem emelt gátat érvényesülése elé. S a német polgárnak — mint a világ bármely polgárának — az érvényesülés volt legfőbb életcélja.

Pukánszky Béla, a budapesti egyetem német tanszékének professzora a magyarországi német polgárság kétévszázados életét kíséri végig kitűnő könyvében. Nem politikai, hanem szellemi mozgalmakat ismertet a magyarországi német irodalmon keresztül, amely nyelvében és hagyományaiban német volt, de eszményei egyeztek a magyarság eszményeivel. A szabadságharcban a német polgárság őszinte lelkesedéssel állt a magyarság oldalára, sőt az abszolutizmus korában éppen a német származású és nyelvükben még mindig német beamterek szabotálták legerősebben Bécs elnyomását hozó parancsait. Ez a német polgárság jó hazafiakat adott a magyar nemzetnek és, mint az Pukánszky is megállapítja, asszimilált és törzssőkös magyar polgár között nem lehet különbséget tenni. Semmi sem fűz többé fajtájához; lélekben, nevelésben, nyelvben és gyakran testben is, teljesen beolvadt a magyarságba. Érzéseiben és a magyarság sorsának vállalásával egész értékű magyar lett. Ahogyan azt egy német származású magyar önvallomásszerű levelében írja: „A közös múlt csak emlék, a közös jövő — végzet.”

A polgárság sohasem független és önálló tényező. Mindig befolyásolják: helyzet, lehetőség, szellemi mozgalmak hullámai és nem utolsó sorban — mint már megállapítottuk — az érvényesülés vágya. Magyarországon a német bevándorolt néhány nemzedéke előtt még csak a polgári osztály kapui nyíltak meg. Uralkodó osztály azonban a magyar nemesség volt, amely felvette és tovább terjesztette a felvilágosodás eszményeit, ugyanakkor ez a nemesség irányította a magyar nemzeti mozgalmakat és a magyaros gondolkodás sem a polgár, hanem a nemesember privilégiuma volt.

Hazaszeretet és haladó szellem: e két összetevő képezte a magyar koreszmét, amelyet a német polgár is magáénak vallott. A hazaszeretet volt az a szellemi magatartás, amely bizo-

* Pukánszky Béla könyve.

nyos egyenjogúságot, a nemzetiségi és társadalmi határvonalak elmosódását jelentette. Haladó szellemű pedig azért lett a polgár, hogy kínzó alacsonyrendűségi érzetét elfojtsa. Ha a rendi kiváltságokat támadta, ezt inkább azért tette, mert a kiváltságokban maga nem részesült.

Ez volt a liberális kor, amelynek alaptétele a szabad érvényesülés volt. De lehetetlen nem észrevenni az idők távlatából és Pukánszky könyvéből, hogy a polgárság lelkes beolvadása korántsem intézte el gyökereiben a nemzetiségi kérdést. Sem a koreszme, sem a polgárságot jellemző feltörő magatartás nem jutott el a német néphez. Az továbbra is ősi nyelvében és hagyományaiban élt, hogy egy későbbi időben előtérbe lépjen a maga kívánságaival. Ehhez a német néphez tértek vissza aztán a népi öntudat harcosai: Glatz Ede, Steinacker Ödön és Bleyer Jakab. S, hogy ennek be kellett következnie, az kiderül Pukánszky könyvének már első lapjain.

Amikor Magyarországon felismerték a Bécsből származó állampatriotizmus veszélyeit és nemzeti mozgalmat indítottak már a népi erők és hagyományok felszívásával, a német polgár válaszütra került. Vagy vissza tért volna a német népi közösségbe, vagy magáévá tette a magyar népi megnyilatkozásokat. A német polgár — kevés kivétellel — az utóbbit választotta. Még mindig a magyarsággal szorosan összefüggő szabadság-eszmény volt rá legnagyobb hatással, ezért tartotta érdemesnek feladni mindent, ami származásához fűzte. A német polgár lelkiállapotát nagyon jól megvilágítja Pulszky Ferenc verse:

*„Mir tönt ein andres Lied, das Lied des Mutes,
Das Ungarlied, das wie der Blitzstrahl zündet,
Die heilige Freiheit froh der Welt verkündet,
Das, wens auch schnell verschwindet wie der Strahl
Doch unsre lust getönt und unsre Qual“.*

A német polgárnak gyorsan kellett magyarosodni. Magyarságát ezért gyakran külsőségekkel iparkodott kihangsúlyozni. Magyar ruha, magyar zene, magyar tánc — ezek voltak legerősebb ismertető jelei a magyar és beolvadt német polgárnak. Sem a ruha, sem a zene, sem a tánc nem volt ősi magyar népi eredetű. De a polgárnak kellett, felhígított tehát és stilizált népi motívumokat és ezzel egy egészen sajátos, a néppel és művészettel kevés rokonságot valló kultúrának lett kialakítója.

Az utóbbi időben Magyarországon sokszor hangzik el vád az asszimilált német polgárság ellen, mert neki tulajdonítják a magyar népi kultúra meghamisítását. Pukánszky könyvéből

világosan kitűnik, hogy ennek a vádnak semmi alapja nincsen. Ezt a vádat legfeljebb a polgárság, mint osztály bírja el, amelynek mindig külön kultúrája volt. A német polgár nem tett egyebet, mint követte a magyar nemes és a magyar polgár példáját. Az aztán természetes, hogy a beolvadtak is hoztak magukkal valamit nemzeti műveltségükből és ez hatással volt a magyar polgárságra.

Megható a megmagyarosodott német hűsége a magyar nemzeti eszményekhez. Pukánszky megemlíti, hogy a türelmetlen fajvédő magyar mögött gyakran beolvadt németek húzódnak meg. Valószínű, hogy ez a magatartás egy súlyos belső, talán tudatalatti harcnak az eredménye. Talán így akartak kielegetni szívükből mindent, ami német népi műveltségükhöz fűzte őket, vagy talán alacsonyrendűségi érzetüket akarták elcsitítani. A nemzeti türelmetlenség nem rokonszenves vonása sem osztálynak, sem népnek, de a beolvadt németeknél érthető, s mindenképpen indokoltabb, mint egyesek mai magatartása, amellyel — ugyancsak a koreszmét követve — olyan közösségbe térnek vissza, amelytől régen elszakadtak már és, amelyhez soha annyi közülük nem lehet, mint a magyarsághoz.

S itt idéznünk kell Pukánszky könyvének záró sorait: „Vizsgálódásunk azt mutatta, hogy német polgárságunknak még népi öntudatú része is közelebb áll a magyarsághoz, mint más országok német polgárai az uralkodó államnéphez. Nem joggal tulajdoníthatjuk-e ezt a magyar-német életközösség hatásának? Polgárságunk útja is azt a sokat hangoztatott tételt bizonyítja, hogy a magyarországi németiség semmiképpen sem olvasható be egyszerűen a „külföldi németiség“ sokrétű egységébe, ha nem akarjuk, hogy éppen legjellegzetesebb vonásai elsikkadjanak. Az igazságot kereső tudomány és a nemzetek közt igazi megértést kereső gyakorlati munka egyformán csak akkor jár helyes úton, ha a magyar-német polgárság megismerésében és helyzetének megítélésében a magyar viszonyokból indul ki és állandóan szemmel tartja a magyar föld nyújtotta fejlődési lehetőségeket“.

Pukánszky Béla munkáját teljes tárgyi ismeret és elfogulatlanság jellemzi. Az utóbbi években senki nem járt oly közel az igazsághoz a német nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban, mint Pukánszky. Amikor a közös sors egymás mellé állította a két nemzetet, jó volna gyakrabban és erősebben hallani az ilyen tiszta hangokat, amilyen Pukánszkyé.

Herceg János

LOVÁSZ PÁL: VÁNDORUT

Versek — Janus Pannonius Társaság kiadása, Pécs, 1942

Az ember életében évtizedek múlhatnak, a nagy élmény azonban mégis a gyermekkor és az ifjúság esztendéi maradnak. Ezek vésődnek legmélyebben belénk, ezek adják meg életünk alaphangulatát, ezek határozzák meg életünk minden későbbi nagy élményének hatását is.

Lovász Pál már csaknem két teljes évtizede elkerült a Bácskából s már vagy másfélévtizede a baranyai metropolisban, Pécsen lakik, de mostani költeményeiben is újból és újból visszaint életének örök nagy élménye, a szülőföld, a **Bácska**. A pécsi Janus Pannonius Társaság egyik leglelkesebb vezetőembere Lovász Pál, ma már a mecsekkelj város büszkéjére, de ő ma sem tudja felejtetni Óbecsét, gyermekkoros városát, a kanyargó szőke Tisza partját, Bácskát, a hullámozó búzakalászos tengerét. Most megjelent verseskötvényének is jó kétharmadát azok a versei töltik ki, amelyekben szülőföldjét, szülőföldjének embezeit, tájait éneklir meg. Szinte mozaikszzerűen, tarka, színes összevisszaságban sorakoznak fel ezek a költemények s valahogy olyan a hatásuk, mintha a bácskai réteken járna az ember és szerény, de annál szebb, annál vonzóbb kis virágok kerülnének eléje. Bácska levegője és Bácska földje, Bácska mennyboltja van ezekben a kis versekben, csilingelő rímeikben, kedves finom hangulataikban. Első pillanatra formában, mondani valóban is talán igényteleneknek látszanak ezek a költemények, de ahogy egymásután elolvassuk őket, ránkborul a bácskai föld, a bácskai mezők és bácskai meny-

bolt kimondhatatlanul édes és szelid káprázata; csak akkor látjuk hogy igazi költő és igazi lélek szólott hozzánk s az egyes költemények kedves szopránja mögött egy másik, sokkal erősebb dallam kórusa zúg.

Egy másik dunántúli költővel kapcsolatban már szóltunk a Kalangya hasábjain a pécsi **Janus Pannonius Társaság** és kiadványának, a **Sorsunk** c. folyóiratnak jelentőségéről. Nem kevésbé jelentősek könyvkiadványai, amelyek sorában most Lovász Pálnak, ennek az elmulthatatlanul bácskai költőnek könyvét adta ki a pécsi irodalmi társaság. Kétszeresen jól esik leszögezni a Kalangyában, hogy Bácska is magának vallhatja ezt a finomlelkű költőt, aki oly sokat tett a Janus Pannonius Társaság megalakításáért és kifejlesztéséért. Mintha Bácska ölelkezne össze benne Baranyával, alkárcsak verseskötvényében a szülőföld és a költő szépanyjának földje egybeölelkeznek a rímek csengésében. A bácskai magyar olvasók közül is minél többen figyeljenek fel erre a költőre, aki a mi szülőföldünk dicséretét zengi a magyar égbolt egyik másik testvértáján.

Csuka Zoltán

Dr. PÁLOS KÁROLY: SZEGÉNY-SÉG, SZEGÉNYGONDOZÁS

Ujvidék, 1942

Ez a könyv a most kialakuló új szociális világrend előhírnöke s egyben annak az új szellemnek a cselekvő megnyilatkozása, mely hivatott a régi rend örökébe lépni s azt a kor eszményeihez méltó módon tartalommal megtölteni. A könyv negatív, de nyilván legértékesebb tanulsága: a hit ebben az új világrendben. Elolvasása

nyomán arra a felismerésre jutunk, hogy az emberi lélek a multban a legnagyobb mértékben esetlegességek függvényeként fejlődött, kitéve a jó és rossz, az üdvös és káros ösztönhatások befolyásának. A mult embere elsősorban nem volt szociális lény. Nem volt az, mert semmisen ösztönözte arra, hogy azzá legyen. Úgy fejlődött, mint a vadon természet virága s ösztönétét mérőben a létfenntartásért vívott küzdelem és könyörtelen harc kormányozta. Látnunk kell, hogy mindaz, ami a multban civilizációnk tartalmát és értékét jelentette, inkább csak afféle ujjazdag állapot volt, anyagi és szellemi gazdagság, de a szó legegyszerűbb és legfelszínebb értelmében, erkölcsi tartalom nélkül. Ez az anyagi és szellemi jólét époly üres és hiú póffeszkedés volt, mint a máról-holnapra felkapaszkodott parlagi senki amaz erőlködése, hogy magát mint felsőbbrendű lényt elismertesse: proccolás. A szellem... Nos, ennek az önmagáért való multszázadi szellemnek nem volt semmiféle néven nevezendő értékfedezete. Szellemi civilizációnk inflációs értékpapír volt, amelynek el kellett értékelenednie abban a pillanatban, amint az élet igazi értékmérői, a munka és az erkölcs jogaikhoz jutottak. A mult hivalkodó bálványai sorra leomlanak, hogy helyüket a fokozott felelősségtudattól áthatott szociális világrend eszményei foglalják el.

Új világrend van kialakulóban. Ennek az új világrendnek a letéteményese az a társadalom, mely a nemzeti összefogás jelszava alatt igyekszik mindszorosabbra fűzni azokat a szálakat, amelyek a nemzet egyes tagjait a társadalom kezein belül egybefogni és érté-

kesíteni hivatottak. Nemzeti erőinkkel a multban rablógazdálkodás folyt. Az elszegényedés, a kivándorlás, a gyermekhalandóság, az egyke, a tuberkulózis: mind megannyi vád e gazdálkodás ellen, amelynek révén mérhetetlen erkölcsi, szellemi és anyagi erőforrások mentek veszendőbe. Tékozló módon éltünk, nem álltunk nemzeti hivatástudatunk magaslatán. A jólét, a gazdagság könnyelműekké és elbizakodottakká tett bennünket. Jut is, marad is, gondoltuk. Volt mit veszítenünk és mit eltékozolnunk. Ma már nincs. Látván látjuk, hogy anyagi, szellemi és erkölcsi erőállapotunk sohasem elég ahhoz, hogy nyugodtan s az igazak jólelkismeretével hajthassuk álomra a fejünket. Ezerszerte szigorúbb és mostohább életfeltételek közé jutottunk. Körülöttünk gigászi erők csapnak össze s mindaz, ami a megpróbáltatások e szörnyű kataklizmája közepette is megtarthatna bennünket, ezerszerte nagyobb helytállást, összefogást, lemondást és áldozatkésztséget igényel tőlünk. Maroknyi nép vagyunk és ennek tetejébe még pusztulunk, veszünk is. Ezt kell minden rendelkezésünkre álló eszközzel megakadályoznunk. Új embert kell nevelnünk a régi helyébe s nemzeti erőinkkel úgy gazdálkodnunk, hogy az minden körülmények között arányos legyen azokkal a szigorú és mostoha életfeltételekkel, amelyek elé a sorsunk állított bennünket.

Dr. Pálos Károly ehhez ott fog hozzá, ahol a legnagyobb rés tántog nemzeti társadalmunk hánytvetett hajóján s ahonnan a legnagyobb veszély fenyeget bennünket: a legalsóbb és leginkább támogatásra szoruló társadalmi réteg sorsproblémáinak feltárásánál. Cél-

kitűzése kétirányú: egyfelől igyekszik a diagnózis minél pontosabb és lelkiismeretesebb megállapításával a baj gyökereire és annak káros, pusztító következményeire rámutatni, másfelől a szociális beavatkozás különféle módozatainak egybevetése és ártértékelése alapján gyakorlati útmutatással szolgálni. Ennek legeszményibb feltételeit a Magyar Norma működésében látja adva, mely az Egri Normából fejlődött országos jellegű intézménnyé s amelyet követendő példának állít elénk. Dr. Pálos Károly stílusa őszinte embe-riességtől áthatott, fellépése nyílt, rokonszenves és imponáló. Könyvét melegen ajánlom mindazok figyelmébe, akik a krisztusi szeretet erkölcsi alapjain állva a társadalom elesettjeinek felkarolását szívügyüknek érzik.

Kisbéry János

HANS JURG: APATIN

Heimatbuch der grössten donau-deutschen Gemeinde

Több, mint 300 oldalas monografiában tárgyalja Jurg a nagy dunamenti német község életét a lakosság bevándorlásától napjainkig. Hasonló tárgyú német irodalmunkban — amelynek az utóbbi években számos könyvet köszönhetünk — messze kimagaslik Jurg munkája. Ő nem törekedett partikularizmusra, viszont megtartotta tudományos igényét. Történet szemlélete teljesen magyar nevelésre vall.

Könyvének legértékesebb része a bevándorolt családok névsora, legrokonszenvesebb viszont az munkájában, hogy egyáltalán nem igyekezett elhallgatni Apatin magyar történelmi jellegét. Kár, hogy Jurnak ezt a tárgyilagosságot olyan kevés bácskai német törté-

retíró követi az utóbbi időben, s így majdnem ritka a célzatosságot nélkülöző hasonló könyv.

Az érdeklődő Jurg Hans könyvéből tiszta, áttekinthető képet nyer Apatinról, a történetíró pedig nemcsak Apatinra, hanem Bácskára vonatkozó olyan adatokat is kaphat a könyvből, amelyeket másutt nemigen találhat. Ezért érdemes számontartani Jurg munkásságát, mert Apatinról írott könyvével minden figyelmet megérdemel.

Papharkay Dénes

LIGETI ERNŐ: SÚLY ALATT A PÁLMA

(Egy nemzedék szellemi élete. — Huszonkét esztendő kisebbségi sorsban)

A szimbolikus könyvcím lélegzetállítóan izgalmas fejezeteket közöl az erdélyi magyarság szellemi életéből a különélés huszonkét esztendeje alatt. A pálma, ez a kétnyes délszaki növény, dédelgetett szobadész, a dús magyar életfa Erdélybe szakadt vaskos ága, amely idegen napsütésben, elhanyagolva is dacol és küzd elpusztíthatatlan gyökereivel, sorvad és senyved, roskadozik a teher alatt, de mégis él és diadalmasan magyár marad.

Ligeti Ernő az erdélyi magyar irodalom egyik értékes és rendkívül termékeny részese, aki már a kezdetkor is ott volt, amikor még csak néhány szomorú magyar az asztalok fölé borulva összeült, hogy megbeszélje a tennivalókat. Még zsúfolt vonatok költöztették azokat, akik nem tudtak, vagy nem akartak megmaradni a barátságtalan környezetben, de már jelentkezték, akik vállalták az idegen uralommal járó gyötrelmeket s ösztönszerűen még a költőnél is

előbb megéreztek: úgy élünk, ahogy lehet, de maradunk. Mielőtt még a költő dübörgő sorai megkopogtatták volna az érzékeny szíveket, jött a szelidszavú püspök üzenete: **kisebbségi sorsban el kell pusztulni kulturnemzetnek.** Valóban így van, de mi lett volna kétfélmillió magyarral, Erdéllyel, ha felkerekednek s követik példáját. Otthagyják a hősipkás Hargittát, a sovány, kavicsos székely földet, a zúgó erdőket, amelyekben összehajolnak a remegő fák s hívják maguk közé a székelyt. A tudós pap letargikus lemondása hamar eltűnt s a költő szavai hagytak mélyebb nyomokat a súly alatt roskadó pálmában, amely időnként nagyokat nyögött a rája nehezedő teher alatt, de még sem adta meg magát és nem pusztult el. Ahogy lehetett, aszerint nyújtózkodott s amikor még ezt sem lehetett, állt egymagában, dacosan és keményen. A magyar törzs legértékesebb ága, az amelyet a legtöbbször becsültünk mi is s amelynek szívós ellenállása, visszaütő rugalmassága az elszakított részek magyarságában tiszteletet ébresztett Erdély népe iránt. **A mesterséges válaszfalakon áttörve eljutott a déli végekre is az erdélyi szellem gazdag kisugárzása, fiatalos és termékeny volta, s küzdelmeinkben, új meglátásokkal és a kötelesség megjelölésével növelte feladatainkat.** Ligeti visszaemlékezéseiből győződhattunk meg arról, hogy amíg minden kezdeményezés és munka kerek és egységes formát kapott, sok-sok akarat forgácsolódott széjjel s ára volt, — nagy és áldozatos ára — mindannak, amit elvégeztek.

Ugyanekkor **imponálóan kiemelkedik a könyvből az író és az újságíró, a szellem szolgájának önzetlen lelkesedéssel végzett, nagy magyar ügyekért kifejtett áldozatos munkájának méltatása.** Az elszakíttóság első napjaitól kezdve a toll megszállottjai és a segítségükre jövő későbbi nemzedék, voltak azok, akik soha nem lankadó hittel hadakoztak s megpróbálták az „ahogy lehet” életet. A szellem síkja mindinkább kiszélesedett. **Az író közvetített, panaszolt, lármázott vagy kért, amint a helyzet megengedte és amint lehetett.** A magyarság apostolai voltak írók és újságírók egyaránt s némi elégtétel a néhány délvidéki magyar újságíró számára, hogy hajszállnyira ugyanezt cselekedte, hasonló eredményekkel. Ami viszont a vígasztalást illeti csak részben nyugtat meg abban a tekintetben, hogy éppen ennek a vékony rétegnek, — talán csak néhány embernek — a megjutalmazása, érdeme szerinti megbecsülése ugyanúgy elmaradt Erdélyben, mint Délvidéken. Ligeti megállapításához mindössze annyit lehet hozzáfűzni, hogy nem vállveregetésért, egykor esetleg leszámítható elismerésért cselekedtünk. Magával a hazatérés tényével, azzal hogy szabadok vagyunk, teljesen kielégítettnek érezzük magunkat s részben máris megtaláltuk egyéniségünknek, rátermettségünknek, vérmérsékletünknek, tehetségünknek legmegfelelőbb munkahelyet, részben jó úton vagyunk, hogy azt kiharcoljuk magunknak. Erre a kisebbségi mult tanítása is kötelez...

Csuka János



KALANGYA

A DÉLVIDÉKI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI SZÖVETSÉG IRODALMI ÉS
KULTURÁLIS SZEMLEJE

Szerkeszti: HERCEG JÁNOS

Szerkesztőség: Zombor.

A szerkesztésért és kiadásért felel: Blazsek Ferenc, Ujvidék

„Uránia” nyomdai műintézet és kiadóvállalat (tul. Kelemen János), felelős
nyomdavezető Frank József, Ujvidék, II. Rákóczi Ferenc út 50